

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

**Problematika monoparentálních rodin v azylových domech
pro matky s dětmi**

Bc. Kateřina Achak, DiS

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Vacková

Praha 2013

Prague college of psychosocial studies

**The issue of single parent family in shelters
for mothers with children**

Bc. Kateřina Achak, DiS

The Thesis Supervisor: Mgr. Lucie Vacková

Praha 2013

Anotace: Autorka diplomové práce popisuje příčiny dlouhodobé marginalizace monoparentálních rodin v České republice a hledá možná optimální řešení, nejen při práci s touto cílovou skupinou v azylových domech, ale také v širším společenském kontextu.

Práce je rozdělena do čtyř částí. První část definuje základní pojmy a vymezuje problematiku marginalizace monoparentálních rodin. Druhá část popisuje status a některé příčiny vzniku monoparentálních rodin v České republice. Třetí část pojednává o matkách, které hledají pomoc v azylových zařízeních a přibližuje nabídku a kvalitu služeb, které azylové domy matkám s dětmi nabízejí. Poslední, čtvrtá část, je věnována kvalitativní studii a podrobným kasuistikám klientek azylového domu.

Autorka ve své práci podrobně ilustruje problematiku monoparentálních rodin v azylových domech.

Klíčová slova: Nepříznivá sociální situace, sociální vyloučení (exkluze), marginalizace, sociální koheze, sociální začleňování (inkluzie), integrace, krize, osamělá matka, neprovdaná matka, osamělý rodič, monoparentální rodina.

Extract: The author of thesis describes long-term marginalization of single parent families in Czech Republic and searches for optimum solutions, not only when working with the target group in shelters, but also in the broader social context.

The work is divided into four parts. The first section defines the basic concepts and the issues of marginalization of single parent families. The second section describes the status and origin of some single parent families in the country. The third part deals with mothers who seek help in shelters and approaches offer services and quality of services that shelters provide for mothers with children. The fourth part is devoted to a detailed qualitative study and casuistries of clients in shelter.

Thesis illustrates in detail the issue of single parent families in shelters.

Key words: Social exclusion, marginalization, social cohesion, social inclusion, integration, crisis, single mothers, unwed mother, single parent family

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a cituji v ní veškeré prameny, které jsem použila.

V Praze dne: 29. 7. 2013

Bc. Kateřina Achak. DiS

Obsah

ÚVOD	4
1 ZÁKLADNÍ POJMY	6
1.1 Vymezení pojmů	6
1.1.1 Nepříznivá sociální situace a sociální vyloučení (exkluze).....	6
1.1.2 Sociální koheze a marginalizace	7
1.1.3 Sociální začleňování (inkluzie) a integrace.....	7
1.1.4 Krize	8
1.1.5 Neprovdaná a osamělá matka, Monoparentální rodina.....	9
2 MONOPARENTÁLNÍ RODINA V ČESKÉ REPUBLICĚ	11
2.1 Status monoparentální rodiny ve vztahu k zákonům	11
2.1.1 Úvod do problematiky.....	11
2.1.2 Zákony ovlivňující život monoparentální rodiny.....	12
2.2 Mateřství jako volba.....	18
2.3 Azylový dům jako domov	19
3 MATKY V AZYLOVÝCH DOMECH	21
3.1 Odkud přicházejí	21
3.2 Nabídka služeb v azylových domech pro matky s dětmi	22
3.3 Specifika cílové skupiny	24
3.4 Možnosti práce s cílovou skupinou	26
4 PRAKTICKÁ ČÁST	29
4.1 Cíle praktické části diplomové práce	29
4.2 Metodologie, sběr dat, plán případových studií	29
4.3 Prostředí sběru dat.....	30
4.4 Kasuistika Anny	32
4.4.1 Sociální evidence.....	32
4.4.1.1 Základní údaje o klientce.....	32
4.4.1.2 První kontakt s klientkou.....	32
4.4.2 Sociopsychická anamnéza.....	32
4.4.2.1 Situace po prvním kontaktu.....	32

4.4.2.2 Sociální a rodinná anamnéza	33
4.4.2.3 Hodnocení informací	35
4.4.3 Navrhování řešení a plán pomoci.....	36
4.4.3.1 Socioterapeutický plán	36
4.4.3.2 Konečný program sociální pomoci a jeho průběh.....	37
4.4.3.3 Sociální terapie	39
4.4.4 Ověřování výsledku.....	40
4.4.4.1 Pozitivní výsledky práce.....	40
4.4.4.2 Nedostatky práce, negativní jevy	41
4.4.4.3 Poučení z případu	41
4.5 Kasuistika Heleny	43
4.5.1 Sociální evidence.....	43
4.5.1.1 Základní údaje o klientce.....	43
4.5.1.2 První kontakt s klientkou.....	43
4.5.2 Sociopsychická anamnéza.....	43
4.5.2.1 Situace po prvním kontaktu.....	43
4.5.2.2 Sociální a rodinná anamnéza	44
4.5.2.3 Hodnocení informací	45
4.5.3 Navrhování řešení a plán pomoci.....	46
4.5.3.1 Socioterapeutický plán	46
4.5.3.2 Konečný program sociální pomoci a jeho průběh.....	46
4.5.3.3 Sociální terapie	48
4.5.4 Ověřování výsledku.....	50
4.5.4.1 Pozitivní výsledky práce.....	50
4.5.4.2 Nedostatky práce, negativní jevy	51
4.5.4.3 Poučení z případu	51
4.6 Kasuistika Aleny	52
4.6.1 Sociální evidence.....	52
4.6.1.1 Základní údaje o klientce.....	52
4.6.1.2 První kontakt s klientkou.....	52
4.6.2 Sociopsychická anamnéza.....	52
4.6.2.1 Situace po prvním kontaktu.....	52
4.6.2.2 Sociální a rodinná anamnéza	53
4.6.2.3 Hodnocení informací	54

4.6.3	Navrhování řešení a plán pomoci.....	56
4.6.3.1	Socioterapeutický plán	56
4.6.3.2	Konečný program sociální pomoci a jeho průběh.....	56
4.6.3.3	Sociální terapie	58
4.6.4	Ověřování výsledku.....	60
4.6.4.1	Pozitivní výsledky práce.....	60
4.6.4.2	Nedostatky práce, negativní jevy	60
4.6.4.3	Poučení z případu	60
4.7	Sekundární interpretativní analýza.....	62
4.7.1	Témata interpretativní analýzy.....	62
4.7.2	Tabulka č. 1	63
4.7.3	Interpretativní analýza jednotlivých klientek.....	64
4.7.3.1	Interpretativní analýza Anny	64
4.7.3.2	Interpretativní analýza Heleny	65
4.7.3.3	Interpretativní analýza Aleny	66
4.8	Diskuze.....	68
	ZÁVĚR.....	70
	Seznam bibliografických citací	71

ÚVOD

Jako sociální pracovnice v azylovém domě pro matky s dětmi jsem si kladla mnoho otázek. Společenské podmínky a pravidla se v České republice za posledních 20 let značně proměnily. Se zvyšováním životního standardu se zvyšují také nároky kladené na osobnost člověka. Náklady na bydlení, stravu i předměty denní potřeby jsou stále vyšší, přičemž získat byt i podprůměrně placené zaměstnání není již samozřejmostí, ale vyžaduje aktivní přístup, sebedůvěru a soutěživost, což nejsou samozřejmé vlastnosti každého člověka.

Umění dlouhodobého plánování rodiny či finanční gramotnost se zatím nevyučují na základních školách a nepatří ani k běžným návykům, předávaným z generace na generaci. Rozpad rodin je velkou psychologickou i ekonomickou zátěží zejména pro osamělého rodiče, který převezme hlavní zodpovědnost za výchovu potomků. Finanční pomoc státu a dočasné ubytování v podobě azylových zařízení neslouží vždy jako odrazový můstek pro zlepšení situace, ale naopak se často stává dlouhodobou variantou pro matky s dětmi, které se tímto ocitají na okraji společnosti.

Které faktory přispívají k dlouhodobé marginalizaci matek s dětmi? Jaký vliv mají poskytované služby v azylových domech na své klientky a v čem spočívá zde nabízená pomoc? Jaké překážky stojí v cestě svobodným matkám k získání sociálních dovedností, samostatnosti a zázemí pro sebe a své děti? Na uvedené otázky se snažím najít odpovědi v této diplomové práci.

Diplomová práce je teoreticko - empirická a podrobně ilustruje problematiku monoparentálních rodin v azylových domech.

Text jsem rozdělila do čtyř kapitol. V první části definuji pojmy, které vymezují problematiku marginalizace monoparentálních rodin.

V následující, druhé kapitole, popisuji status monoparentálních rodin v České republice, který je určen zákony. Předkládám zde citace jednotlivých zákonných ustanovení, připojuji k nim své názory a také postřehy získané praxí v azylovém domě. Ze svých pracovních zkušeností vycházím rovněž při hledání příčin vzniku monoparentálních rodin v téže kapitole.

Třetí část diplomové práce přibližuje nabídku a kvalitu služeb poskytovaných azylovými domy pro matky s dětmi a rozepisují se zde o sociálních a psychických omezeních klientek, s nimiž jsem se při práci s cílovou skupinou matek v azylovém domě setkala.

Téma dlouhodobé marginalizace monoparentálních rodin v České republice jsem si vybrala, protože bližší seznámení s prostředím a klientkami azylového domu pro matky s dětmi a moje práce na pozici sociální pracovníce zde, přinesly mnoho otázek a témat, jimiž jsem se následně zabývala hlouběji a podrobněji, což činím také prostřednictvím této práce.

1 ZÁKLADNÍ POJMY

Obsahem této práce je problematika monoparentálních rodin v azylových domech pro matky s dětmi, podrobný pohled na jejich životní situaci, pokus nalézt příčiny jejich často neúspěšných snah o změnu vlastní situace. Tím je také určen výběr odborných výrazů, které definují.

1.1 Vymezení pojmů

K základním pojmům charakterizujícím obsah této diplomové práce patří: *nepříznivá sociální situace, sociální vyloučení (exkluze), marginalizace, sociální koheze, sociální začleňování (inkluzie) a integrace, krize, osamělá matka, neprovdaná matka a monoparentální rodina*. Uvedené pojmy definuji na základě odborné literatury. Jednotlivé termíny spolu úzce souvisí a vycházejí jeden z druhého, proto většinu pojmů uvádím ve vzájemném kontextu.

1.1.1 Nepříznivá sociální situace a sociální vyloučení (exkluze)

Na počátku procesu *sociálního vyloučení (exkluze)*, stojí *nepříznivá sociální situace*.

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách obsahuje definici: „*Nepříznivou sociální situací se rozumí oslabení nebo ztráta schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením*“ (zákon č. 108/2006 Sb., §3, písm. d).

Mareš a Sirovátka charakterizují *sociální exkluzi* jako proces, jehož výsledkem je ztráta práv i povinností a tedy vyčlenění ze společnosti. *Sociálně vyloučenými* pak jsou lidé, kteří nedokáží ovlivnit důvody, bránící jim v aktivní participaci na běžných občanských aktivitách. Jedním z těchto důvodů může být například chudoba (MAREŠ, SIROVÁTKA, 2008, s. 273).

1.1.2 Sociální koheze a marginalizace

Sociální koheze neboli soudržnost je dle Mareše sociální smír, který vzniká vyrovnáváním rozdílů a kdy nebezpečí sociálního vyloučení je redukováno (MAREŠ, 2004, s. 21). *Narušená sociální koheze* je odezvou sociální exkluze v kontextu širšího společenství (MAREŠ, 2006, s. 7).

Pojem *marginalizace* vychází z řeckého slova „margo“- okraj, hranice. „Marginalita je protikladem k participaci“, uvádí Sirovátka v souvislosti s marginalizací na pracovním trhu (SIROVÁTKA, 2007, s. 170). V souvislosti s rolí kultury ve vztazích, Willerton výstižně definuje marginalizaci jako „*odklon od původní kultury a neúspěch při přebírání hodnot dominantní kultury*“ (WILLERTON, 2012, s. 111). *Marginalizace* je neúmyslné odloučení od hodnot společnosti a vzdálení se na její okraj.

1.1.3 Sociální začleňování (inkluze) a integrace

Inkluze neboli proces *sociálního začleňování* je v právním řádu České republiky, konkrétně v zákoně o sociálních službách, definován jako „*proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný*“ (zákon č. 108/2006 Sb., §3, písm. e).

Dle Mareše je *inkluze* „*dynamickým a multidimenzionálním procesem, otázkou členství ve společnosti, jehož čtyřmi základními dimenzemi jsou:*

- *Politická a občanská inkluze (ruší politickou exkluzi z nedostatku zdrojů, informací a příležitostí k politické participaci a koresponduje se státem a občanskou společností).*

- *Ekonomická inkluze (ruší ekonomickou exkluzi z produkce či spotřeby, hlavní inkuzivní mechanismus představuje participace na trhu práce a zaměstnání, koresponduje s trhem).*

- *Sociální inkluze (ruší exkluzi v sociálním životě a v komunitě danou nedostatkem příležitostí společenského života, slabostí sociálních sítí, sociální izolací či diskriminací).*

- *Kulturní inkluze (ruší exkluzi danou rozdílným kulturním kapitálem)*“ (MAREŠ, RÁKOCZYOVÁ, SIROVÁTKA a kol., 2006, s. 12).

Pojem sociální začleňování úzce souvisí s pojmem *integrace*, který rovněž označuje proces společenského začleňování. V knize Sociální práce v praxi, je jako kritérium integrace označena kvalita společenských vztahů. Stupně vztahů jsou zde popsány jako:

- „*Úplná integrace – stav společenské a osobní pohody s plnou účastí v sociálních vztazích.*

- *Inhibovaná integrace – znevýhodnění, ne však znemožnění normálních sociálních vztahů*

- *Omezená účast v sociálních vztazích (rezignace či nemožnost realizovat činnosti a některé vztahy)*

- *Zmenšená účast v sociálních vztazích (omezení vztahů na mikroprostředí (rodina, přátelé, sousedé)*

- *Ochuzené vztahy (rezignace na širší společenské kontakty mimo rodinu a pomáhající instituci)*

- *Redukované vztahy (osoby s kontaktem na výrazně omezený počet osob např. rodič, lékař aj., případně osoby uzavřené do vlastního světa“*

(MATOUŠEK, KOLÁČKOVÁ a KODYMOVÁ, 2005, s. 97).

Přestože tyto kategorie jsou v knize popisovány v souvislosti osob zdravotně znevýhodněných, uvedené stupně velmi dobře charakterizují společenskou izolaci svobodných matek, jejichž vztahy se zároveň s odchodem do azylového domu dostávají do kategorie *ochuzených* či *redukovaných* vztahů.

1.1.4 Krize

Příkláním se ke Kastové, která charakterizuje krizi včetně ochromující úzkosti z ohrožení vlastní identity. Kastová hovoří o krizi jako o „*situaci zatěžující nerovnováhy mezi subjektivním významem problému a možnostmi zvládnutí, které má jedinec k dispozici... jedinec cítí ohrožení své identity a kompetence utvářet svůj vlastní život.*“ Kastová dále uvádí, že projevem tohoto pocitu je ochromující úzkost (KASTOVÁ, 2007, s. 15).

Baštecká klade důraz na nutnost uvědomit si, že o krizi rozhoduje člověk, či lidé, kteří prožívají tísnivý pocit, nikoli pracovník (BAŠTECKÁ a kol., 2005, s. 164).

Také Špatenková upozorňuje na subjektivitu vnímání událostí jako krizových a související s individuální psychickou odolností jedince (ŠPATENKOVÁ a kol., 2004, s. 19).

1.1.5 Neprovdaná a osamělá matka, monoparentální rodina

Termín *neprovdaná matka* je v odborné literatuře používán místo dříve používaného spojení „svobodná matka“ či „matka samoživitelka“ a zahrnuje jak ženy svobodné, tak rozvedené či ovdovělé. Například zákon o státní sociální podpoře vysvětluje pojem neprovdaná matka, který se blíží pojmu *osamělý rodič*. „*Za osamělého rodiče se pro účely tohoto zákona považuje rodič, který je svobodný, ovdovělý nebo rozvedený, pokud nežije s druhem*“ (zákon č. 117/1995 Sb., §7).

Neprovdaná matka naproti tomu s partnerem žít může, ačkoli není provdaná. S těmito termíny se tedy setkáváme v odborné literatuře i některých v zákonech České republiky, konkrétně jsem použití v příslušných zákonech rozpracovala v následující kapitole.

Chaloupková rozlišuje na základě výzkumného šetření SEPM (Sociální a ekonomické podmínky mateřství) tři typy motivace neprovdaných matek:

- Nedobrovolně svobodné matky, jež uznávají instituci manželství, ale jejichž partner buď nesouhlasil se sňatkem, byl ženatý, či byl vztah s partnerem nejistý
- Liberální svobodné matky, které považují manželství za zbytečnou formalitu a převážně žijí ve stabilním vztahu s partnerem
- Pragmatické svobodné matky, které považují manželství za zbytečné, finančně nevýhodné a pro ně znamenající ztrátu nezávislosti, ale jejich partnerský vztah je přitom nestabilní

(CHALOUPKOVÁ, 2007, s. 130-133).

Další kategorii vedle *osamělých a neprovdaných matek*, tvoří matky s dětmi, které jsou vdané, ale s partnerem nežijí a tedy se ocitly v situaci, kdy vyhledaly pomoc azylových zařízení (ženy na útěku před domácím násilím, v rozvodovém řízení, manžel je ve výkonu trestu apod.). Takové matky s dětmi lze zahrnout do *monoparentálních rodin*, neboli rodin jedno rodičovských. Pojem *monoparentální rodina* lze užít nejen pro *osaměle žijící* či *neprovdané matky*, ale na rozdíl od ostatních zmíněných pojmů zahrnuje také děti,

které jsou hlavním důvodem a součástí problematiky matek v azylových domech, o nichž tato práce pojednává. Použitím pojmu *monoparentální rodina* namísto spojení *matky s dětmi*, které by se zdálo být pro popisovanou cílovou skupinu dostačující, chci poukázat na kontext problematiky. Matky s dětmi nejsou v této diplomové práci samostatnou kategorií, ale jsou stále součástí celku rodiny, stejně jako otcové. Pokud jeden z rodičů v místě pobytu rodiny absentuje, pak se jedná o rodinu jedno rodičovskou. V azylových domech pro matky s dětmi žijí monoparentální rodiny.

Zita se ve své stati pojednávající o *monoparentálních rodinách* snaží o náčrt několika důvodů vzniku *monoparentálních rodin*:

- Žena či muž se dostane do životní situace, jako je rozchod, rozvod, odloučení či úmrtí partnera.
- Rodič rezignuje na stabilní rodinný život a experimentuje, důvodem může být seberealizace, hédonistická a individualistická orientace.
- Rodič uvažuje ekonomicky, přínosem jsou mu výhody v jeho nepříznivé životní situaci (ZITA, 2006, s. 72).

2 MONOPARENTÁLNÍ RODINA V ČESKÉ REPUBLICE

2.1 Status monoparentální rodiny ve vztahu k zákonům

2.1.1 Úvod do problematiky

V této kapitole se pozastavím nad jednotlivými zákony, které se dotýkají monoparentální rodiny. Poukáži na vzájemnou provázanost právních předpisů, na podmínky, které tyto zákony pro monoparentální rodiny vytvářejí. U zákoníku práce připojím srovnání současného stavu a stavu před rokem 2007, kdy došlo k výrazné novelizaci této právní normy. Pro udržení souvislostí připojuji v této kapitole citace důležitých ustanovení jednotlivých zákonů. Sledovanými zákony zde budou:

- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, kde se zaměřím na to, zda se osamělý rodič těší jinému statusu, než rodič žijící v partnerství a jaká je celková situace osamělého rodiče tehdy, kdy je třeba určit společně posuzované osoby pro rozhodování o nároku a o výši sociálních dávek. Poukáži na častý problém u příspěvku na bydlení, který je vázaný na hlášení k trvalému pobytu žadatele. K řadě případných žadatelů se tak tento příspěvek nedostane. Popíši tento problém a navrhuju, jak by se dal zákon upravit, aby nebyli z pomoci vyloučeni někteří z těch, jimž je tato pomoc určena.

- Zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce (do 31. 12. 2006) a zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce (od 1. 1. 2007), u kterého především srovnám práva osamělého rodiče podle stavu před a po této zásadní novelizaci. Ukáži na některé změny, které situaci osamělého rodiče, podle mého názoru zhoršují.

- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, kde zmíním termín *neprovdaná matka* a budu citovat ustanovení, dle kterého má otec neprovdané matce přiměřeně přispívat na úhradu výživy a další nákladů.

- Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, jenž v podmínkách pro poskytnutí pomoci v hmotné nouzi nastavuje žadatelce o dávku - *neprovdané matce*, povinnost nejdříve se o sebe postarat sama a uplatnit své právo na příspěvek otce, právě dle Zákona č. 94/1963 Sb. o rodině. Všimnu si zde také ustanovení umožňujícího sociálním pracovníkům, aby nevyžadovali v některých případech po žadateli o dávku

v hmotné nouzi uplatnění nároků a pohledávek a uvedu vlastní představu, jakým způsobem by se mělo s takovým ustanovením v praxi pracovat.

- Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, kde se pozastavuji u možnosti využívat *osamělými zaměstnanci* delší podpůrnou dobu ošetřovného.

- Zákon č. 401/2012 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, jehož některá ustanovení budu citovat, protože zákony České republiky ve věci sociálně-právní ochrany vnímají nutnou spjatost situace rodiny a dětí. Tento zákon nastavuje mj. povinnost vést opatření sociálně-právní ochrany tak, „*aby na sebe navazovala a vzájemně se ovlivňovala*“ (zákon č. 401/2012 Sb., §9, odst. 2) a zároveň tak, aby byly využívány metody „*sociální práce a postupů odpovídajících současným vědeckým poznatkům*“ (zákon č. 401/2012 Sb., §9, odst. 2).

2.1.2 Zákony ovlivňující život monoparentální rodiny

Zákon o státní sociální podpoře jako jeden z dotčených právních předpisů, pracuje s termínem *osamělý rodič*, jak je zmíněno v předchozí kapitole. „*Za osamělého rodiče se pro účely tohoto zákona považuje rodič, který je svobodný, ovdovělý nebo rozvedený, pokud nežije s druhem. K druhovi (družce) se jako ke společně posuzované osobě přihlíží, jen žije-li s oprávněnou osobou (odstavec 1) nebo s osobou uvedenou v odstavci 2 alespoň tři měsíce. Za osamělého rodiče se nepovažuje rodič, který žije v registrovaném partnerství*“ (zákon č. 117/1995 Sb., odst. 8)

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře se k *osamělému rodiči* vymezuje, však toliko ve smyslu určení společně posuzovaných osob pro účely stanovení příjmů rozhodných pro přiznání dávek státní sociální podpory v §7, odst. 2, písm. d). Dále pak zákon o státní sociální podpoře vyžaduje v oblasti týkající se rodičovského příspěvku splnění podmínky celodenní péče o dítě, kterou pak blíže definuje. Zde je termín *osamělý rodič* použitý podruhé a je upraveno, že podmínka celodenní péče o dítě je splněna i tehdy pokud „*dítě navštěvuje jesle, mateřskou školu nebo jiné obdobné zařízení pro děti předškolního věku v rozsahu nepřevyšujícím 4 hodiny denně a jestliže oba rodiče nebo osamělý rodič je osobou závislou na pomoci jiné osoby ve stupni III (těžká závislost) nebo stupni IV (úplná závislost) podle zákona o sociálních službách*“ (zákon č. 117/1995 Sb., §7, odst. 3, písm. d).

Zákon o státní sociální podpoře tak v podstatě nepřiznává *osamělému rodiči* odlišný status než ostatním rodičům. Aby zde nebyl znevýhodněn rodič, který se

osamělým rodičem stal teprve nedávno, obsahuje tento zákon i možnost výjimky popsané v §7, odst. 6. Zde zákon předchází situaci, kdy by rodič žijící s dítětem, nedosáhl po rozvodu a odstěhování se druhého z partnerů ze společné domácnosti na státní dávky, jelikož by se z titulu prozatím trvajících manželství či registrovaného partnerství postupovalo stále podle principu společně posuzovaných osob. Obdobně by se u příspěvku na bydlení posuzoval nadále jako rozhodný příjem, celkový příjem všech osob hlášených k trvalému pobytu, ačkoliv spolu tyto osoby již nežijí.

Zákon o státní sociální podpoře tedy dává Krajským pobočkám Úřadů práce, možnost rozhodnout, že se osoby, které spolu prokazatelně tři měsíce nežijí, nepovažují za společně posuzované osoby (zákon č. 117/1995 Sb., §7, odst. 6).

Dle již výše citované definice osamělého rodiče mohou být takovým osamělým rodičem také rodiče v době po rozvodu, pokud je rozhodnutím soudu dítě svěřené do společné nebo střídavé péče (zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, §7, odst. 7). Dále je definován postup pro rozhodování ohledně osob, které „*spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby*“ (zákon č. 117/1995 Sb., §7, odst. 3, písm. a) a je dáno, že v otázkách posuzování pro účely tohoto zákona, se vychází z dohody rodičů. Tuto dohodu mohou takoví rodiče měnit, vždy jen jednou za čtvrtletí (zákon č. 117/1995 Sb., §7, odst. 3, písm. a).

Uvedené v praxi znamená, že o dávky žádá vždy jen jeden z rodičů, kteří mají nezletilé dítě (děti) svěřené do společné nebo střídavé péče, a že společně posuzovanými osobami jsou vždy jen dané dítě (děti) a ten z rodičů, který je dohodou obou rodičů v daný čas určený.

Z popsaného je možné dojít k závěru, že v otázkách sociálních dávek nejsou tedy osamělí rodiče znevýhodněni, oproti ostatním rodičům.

Problémem v dosažení na některou z dávek však může být např. nesoučinnost bývalých partnerů, nebo neschopnost zorientovat se v systému žádání o dávky a dodávání jednotlivých potvrzení a dokladů. Nezřídka jsou problémem psychické překážky související s celkovou nestabilitou matky. Ať již subjektivně vnímaná, či objektivně nezvládnutá krizová situace a nízká psychická odolnost matky, může vyústit v celkovou rezignovanost a neschopnost praktických úkonů, vedoucích k řešení vlastní finanční situace.

Systémovým nedostatkem však může být vázanost příspěvku na trvalý pobyt. Konkrétně definuje zákon o státní sociální podpoře, že za splnění dále uvedených

podmínek o rozhodném příjmu platí: „*Nárok na příspěvek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu, který je v bytě hlášen k trvalému pobytu...*“ (zákon č. 117/1995 Sb., §24, odst. 1).

Taková úprava nedovolí dosáhnout na příspěvek na bydlení velkému množství možných žadatelů, kteří jinak kritéria pro přiznání dávky splňují. Bytová potřeba velkého množství osob s rizikem sociálního vyloučení je uspokojována skrze nájemní vztahy. Zároveň je převládajícím zvykem majitelů pronajímaných nemovitostí bránit smluvním ujednáním nájemcům v registraci trvalého pobytu v místě pronajímané nemovitosti. Jakkoliv je takové ujednání smluvní, realitou zůstává, že nájemce je zde v pozici slabší strany a nemá žádné nástroje, jak se dané situaci vyhnout. Zároveň je odvoditelné, že pronajímatelé takto jednají ve snaze ubránit se pozdějším problémům (např. exekuci).

Domnívám se, že právě v otázce hlášení k trvalému pobytu jako podmínky pro příspěvek na bydlení zákon o státní sociální podpoře obsahuje závažný nedostatek. Termín *trvalý pobyt* a jeho úprava je dána zákonem o evidenci obyvatel. Povinnost k hlášení k trvalému pobytu však není tímto zákonem nijak přikázána a toto přihlášení má tedy výhradně evidenční charakter. Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel mimo jiné říká: „*Z přihlášení občana k trvalému pobytu nevyplývají žádná práva k objektu uvedenému v odstavci 1 ani k vlastníkovu nemovitosti*“ (zákon č. 133/2000 Sb., §10, odst. 2).

Zákon o státní sociální podpoře tedy podmiňuje získání příspěvku na bydlení administrativním úkonem (přihlášením k trvalému pobytu), k němuž však není občan dle souvisejícího zákona o evidenci obyvatel povinen, a ve významném počtu případů tak ani nemůže učinit, pro projevený nesouhlas pronajímatele. Dochází tedy fakticky k tomu, že je zde administrativní úkon stavěn nad úroveň skutečného stavu věci, jelikož je podle zákona o státní sociální podpoře důležitější přihlášení k trvalému pobytu, než to, kde případný žadatel o příspěvek na bydlení skutečně bydlí a kde a v jaké výši hradí své náklady na bydlení. Příspěvek na bydlení může dosahovat částek v řádech několika tisíců Kč měsíčně a je možné ho vyplácet po 84 měsíců za 10 let. Je tedy významnou dávkou sociální podpory, která však z důvodu popsaného problému, nepomůže ve správnou chvíli velkému počtu těch, kteří ji potřebují. Výše zmíněný právní předpis neslouží svému účelu a přináší v praxi spíše frustraci.

Zmíněný problém je přitom řešitelný, neboť například zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, používá termín *trvalého bydlení*, který ovšem neztotožňuje s *trvalým*

pobytem, jakožto administrativním úkonem prováděným v registru obyvatel. *Trvalé bydlení* je zde definováno s použitím termínů: „*užíval předmět bytové potřeby k vlastnímu trvalému bydlení*“ (zákon č. 586/1992 Sb., §15, odst. 4). Pokynem GFŘ č. D-6 (pokyn Generálního finančního ředitelství), je pak zpřesněno, jak ve věci postupovat:

„ *...Stálým bytem se rozumí byt, který je poplatníkovi kdykoliv k dispozici podle jeho potřeby, ať již vlastní či pronajatý. Tento byt může být poplatníkem pronajat jiné osobě formou, která umožňuje podle potřeby poplatníka obnovení jeho užívání poplatníkem bez prodlevy. Úmysl poplatníka zdržovat se trvale ve stálém bytě se posuzuje vzhledem k okolnostem jeho osobního a rodinného stavu, tj. má-li zde rovněž např. manželku, děti, rodiče, či zda byt je využíván v návaznosti na jeho ekonomické aktivity (podnikání, zaměstnání apod.)*“ (pokyn GFŘ č. D-6).

Domnívám se, že změna spočívající ve sjednocení přístupu a zacházení s *trvalým pobytem* a *trvalým bydlištěm* v zákoně o státní sociální podpoře, stejným nebo obdobným způsobem jako ve výše uvedené úpravě zákona o daních z příjmů a souvisejícího Pokynu Generálního finančního ředitelství č. D-6, by zlepšila situaci mnoha monoparentálních rodin a zmenšila by výrazně riziko sociálního vyloučení pro mnohé z nich.

S termínem *osamělý* (zde myšleno osamělý zaměstnanec) se setkáme dále také v zákoníku práce: „*Osamělými se rozumějí neprovdané, ovdovělé nebo rozvedené ženy, svobodní, ovdovělí nebo rozvedení muži a ženy i muži osamělí z jiných vážných důvodů, nežijí-li s druhem, popřípadě s družkou nebo s partnerem*“ (zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, § 350, odst.1).

Zákoník práce platný před rokem 2007 (zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce, s účinností do 31. 12. 2006), řešil pro osamělé rodiče delší mateřskou dovolenou (původní §157), šlo-li o osamělého zaměstnance, který pečoval o dítě mladší 15 let zakazoval vyslání na pracovní cestu a přeložení dovoloval pouze na žádost zaměstnance (původní §154 však mluví pouze o ženách) a také obsahoval omezení pro výpovědi při nadbytečnosti byl zaměstnavatel povinen „*zajistit těmto zaměstnancům nové vhodné zaměstnání, a to podle potřeby i s pomocí svého nadřízeného orgánu. V těchto případech výpovědní doba skončí teprve tehdy, až zaměstnavatel tuto povinnost splní, pokud nedohodne se zaměstnancem jinak*“ (zákon č. 65/1965 Sb., §47, odst. 2).

V současném zákoníku práce nalezneme již pouze výhodu převzatou z původního §154:

„*Těhotné zaměstnankyně a zaměstnankyně a zaměstnanci pečující o děti do věku 8 let*

smějí být vysíláni na pracovní cestu mimo obvod obce svého pracoviště nebo bydliště jen se svým souhlasem; přeložit je může zaměstnavatel jen na jejich žádost (zákon č. 262/2006 Sb., §240, odst. 1).

„Ustanovení odstavce 1 platí i pro osamělou zaměstnankyni a osamělého zaměstnance, kteří pečují o dítě, dokud dítě nedosáhlo věku 15 let...“ (zákon č. 262/2006 Sb., §240, odst. 2).

Lze tedy konstatovat, že při srovnání normy platné do konce roku 2006 a normy platné od 1. 1.2007 se v rámci zákoníku práce situace pro osamělé rodiče, a tedy také jejich děti, zhoršila.

V dalším právním předpisu, zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, nalezneme termín *neprovdaná matka*: *„Otec dítěte, za kterého není matka dítěte provdána, je povinen matce přispívat přiměřeně na úhradu výživy po dobu dvou let, jakož i na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím“ (zákon č. 94/1963 Sb., §95, odst. 1).*

Termín *neprovdaná matka* používá i zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, když se v části *„zvýšení příjmu řádným uplatněním nároků a pohledávek“* dovolává toho, aby *neprovdaná matka*, která žádá o pomoc z titulu hmotné nouze, nejdříve řádně uplatnila své právo *„nároku na výživné a příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce; pro účely posuzování hmotné nouze osoby se posuzuje vyživovací povinnost podle zákona o rodině“* (zákon č. 111/2006 Sb., § 13, odst. 1, písm. d). Zde jde tedy o propojení s výše citovaným ustanovením zákona o rodině.

Nastavení zákona o pomoci v hmotné nouzi, dále vedeno motivací pomoci tomu, kdo si v dané situaci hmotné nouze nedokáže pomoci sám, obsahuje hned i pojistku, kdy se od splnění tohoto požadavku v některých případech odklání: *„Uplatnění nároků a pohledávek příslušný orgán pomoci v hmotné nouzi nevyžaduje v případech, kdy je zřejmé, že jejich uplatnění by nebylo úměrné zisku z něj plynoucímu nebo pokud nepovažuje za možné je po osobě spravedlivě žádat“* (zákon č. 111/2006 Sb., §13, odst. 2).

Pokud je toto ustanovení využito s rozumem a je reflektováno, že v případě sociálně vyloučených osob, rodičů a častěji pak matek, stojí v pozadí mj. neochota otce dostát svým povinnostem vůči svému dítěti a jeho matce a následně i neschopnost takové matky danou situaci úspěšně vyřešit, pak by tato pojistka měla plnit svůj úkol a přinést spíše užitek.

Problematiky *osamělého rodiče* (zde opět definováno jako *osamělý zaměstnanec*) se dotýká také zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, když stanoví, že při

vyplácení ošetřovného, tedy náhrady mzdy při ošetřování dítěte mladšího 16 let, se prodlužuje podpůrní doba *osamělým zaměstnancům* z 9 kalendářních dnů na 16 kalendářních dnů (zákon č. 187/2006 Sb., § 40, odst. 1).

Jelikož je nárok na výplatu ošetřovného vázán na skutečnost, že ošetřovaná osoba žije se zaměstnancem, který o ošetřovné žádá ve společné domácnosti, přibližuje zákon o nemocenském pojištění práva rodičů s dětmi ve společné nebo střídací péči právům rodin se dvěma rodiči a uvádí, že se: „*za domácnost považuje domácnost každého z těchto rodičů*“ (zákon č. 187/2006 Sb., §39, odst. 2).

Zákon o nemocenském pojištění, je tedy *osamělým rodičům* nakloněný ve věci ošetřovného a moderně zahrnuje i úpravu pro střídací a společnou péči o dítě.

System sociální podpory a pomoci v České republice stojí na několika vzájemně provázaných zákonech. V rodině, tedy také v monoparentální rodině, tvoří rodič a dítě jeden celek. V centru problematiky monoparentálních rodin stojí „*základní ustanovení sociálně-právní ochrany*“ obsažené v zákoně č. 401/2012 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a proto jej ocituji na závěr této kapitoly: „*Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte*“ (zákon č. 401/2012 Sb., §5).

A dále zásadní ustanovení obsažené v témže zákoně: „*Opatření sociálně-právní ochrany musí být zvolena tak, aby na sebe navazovala a vzájemně se ovlivňovala. Při výkonu a realizaci opatření mají přednost ta, která zabezpečí řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte v jeho rodinném prostředí a není-li to možné v náhradním rodinném prostředí; při tom se postupuje s využitím metod sociální práce a postupů odpovídajících současným vědeckým poznatkům*“ (zákon č. 401/2012 Sb., §9, odst. 2).

Právní systém České republiky bere v úvahu potřeby cílové skupiny monoparentálních rodin, takže právní úpravy, které se jí dotýkají, umožňují monoparentální rodině přežít. Zbývá otázka, jak dostat tuto cílovou skupinu z úrovně nepříznivé sociální situace, nutnosti čerpání sociálních dávek a sociálního vyloučení na úroveň dobře fungujícího plně integrovaného a celospolečensky participujícího systému. Součástí procesu inkluze je zde nejen úroveň práce úředníků, kteří mají v rukou moc ovlivnit životní situaci monoparentálních rodin, ale také úroveň práce dalších pomáhajících pracovníků, kteří se osobně podílejí na utváření a podporování motivace osamělých rodičů ke změně vlastní situace.

Pozitivní motivaci a naději na změnu je možné vidět nejen napříč novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Zásadní změny v činnosti dotčených orgánů spočívají zejména v oblastech nastavení závazných postupů, a to zejména v metodách využívání sociální práce, vyhodnocování situace dítěte i rodiny, identifikaci ohrožených dětí. Zákon nastavuje pravidla pro pořádání konferencí, zavádí standardy kvality a nastavuje rámec pro všechny osoby, které v dané pomoci působí.

Konkrétně pak např. individuální plán ochrany dítěte (§10, 3, písm. c a násl.), kde se nastavují pevné rámce a postupy sociální práce a také jejich závaznost. Naději pro budoucnost lze také nalézt např. v § 42a odst. 1) písm. h). Jakkoliv se týká „zařízení pro děti vyžadujících okamžitou pomoc“ lze zde, podle mého názoru, nalézt cenný podnět pro způsob vedení sociální práce. Domnívám se, že kvalitní návyky a postupy jsou nezbytné také pro ty, kteří pomoc poskytují. Cituji: *„Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je povinno spolupracovat s rodinou dítěte a poskytnout této rodině pomoc při vyřizování a zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, zajistit jim terapii, nácvik rodičovských a dalších dovedností...“* (zákon č. 401/2012 Sb., § 42 odst. 1) písm. h).

2.2 Mateřství jako volba

Monoparentální rodičovství může být za stávajících socioekonomických podmínek v České republice možnou příčinou sociálního vyloučení. Zaměřím se nyní krátce na důvody, které k volbě monoparentálního rodičovství mohou vést i v případech, kdy matka nemá vytvořen plán, jak zabezpečit nutné finanční zázemí.

O mimomanželské plodnosti hovoří například Hašková v souvislosti s jiným sociodemografickým fenoménem, bezdětností. Pravděpodobnost otěhotnění mimo manželství roste se snižujícím se vzděláním rodičky. Hašková vnímá rozpor v možnosti uplatnění vzdělané a nevzdělané ženy na pracovním trhu. Vzdělaná žena mateřství odkládá, protože mateřstvím přichází o možný zisk z pracovního procesu, zatímco žena s nízkým vzděláním není vystavena tomuto konfliktu, protože rozdíl mezi výší financí získaných prací a mezi financemi poskytovanými sociálními dávkami po dobu mateřské dovolené není pro ni velký. (Hašková, 2009, s. 68-70).

O hlubší motivaci mimomanželské plodnosti, pak hovoří například teorie redukce nejistoty, která tvrdí, že hodnota dětí a tedy i rodičovství, je zejména v poskytování jistoty identity tomu, kdo se rozhodne mít dítě a stát se rodičem. Tato teorie tedy nabízí jako důvod pro reprodukci nejistoty (FRIEDMAN, 1994, s. 388-395).

Zeman vyslovuje jako důvod snížení plodnosti vzdělaných a naopak nárůstu plodnosti méně vzdělaných žen po roce 1990 v České republice hypotézu, že mateřství může být méně vzdělaným ženám náhradou za neexistující kariéru (Zeman, 2007, s. 22).

Právě uvedené faktory ovlivňující plodnost i v případě finanční nejistoty, uváděné Haškovou, Friedmanem a Zemanem, považují za pravděpodobné důvody pro volbu mateřství i v případech, kdy matka nemá zajištěn ani příjem odpovídající životním nákladům na péči o sebe a dítě.

2.3 Azylový dům jako domov

Pokud nevychází rodič monoparentální rodiny primárně z rodinného prostředí, které jej finančně podporuje, jestliže si nevytvořil finanční rezervu či nemá podporu pramenící z bývalého či současného partnerského svazku, případně nevlastní nemovitost nebo nebydlí v oblasti s nízkým nájemným, pak se po porodu a pravděpodobně již těsně před ním, nachází v nepříznivé sociální situaci. Pokud následně životní náklady spojené s péčí o dítě a bydlení převyšují příjmy pečujícího rodiče, stává se aktuálním využití pomoci v krizi, například možnosti zažádat o azylové bydlení.

Zde se dostáváme k otázce, zda je azylové bydlení správným krokem k vyřešení akutní krizové situace, nebo může pomoci k dlouhodobému zabezpečení potřeb rodiny nebo jestli je naopak cestou směrem k sociálnímu vyloučení.

Cesta do azylového domu je cestou do dočasného místa pobytu a zároveň mezi další sociálně vyloučené rodiny. Uvažujeme-li o lidské potřebě sociální sítě a vztahů, které se vytvářejí během času a postupného „vrůstání“ do místa, kde člověk žije a kde vytváří svůj domov, pak je azylový byt se svou vymezenou dobou pobytu a tedy dočasností, pouze místem, kde se střídají a míjejí různí lidé. *„Téma společenství a sociální opory dokládá nemoc západní civilizace: nejprve jsme vyzdvihli jedince a jeho zájmy, a následně jsme byli nuceni objevit a vědecky zdůvodnit, že člověk je bytost sociální, že jeho Já se bez lidí kolem neobejde. Pro společnost, soustředěnou na „my“ (rodina, skupina, kmen), vyznívá naše okouzlení silou, kterou má sociální opora, jako dětinské objevování Ameriky“* (BAŠTECKÁ a kol., 2005, s. 83).

Inklinace k opakování pobytu matek v azylových domech a jejich neschopnost odejít bydlet samostatně, není podmíněna pouze neschopností azylantek získat dvakrát až třikrát vyšší finanční příjem měsíčně na placení běžného nájemného, než jaký

potřebují na zaplacení pobytu v azylovém domě. Inkluze implikuje exkluzi, běžně používaná terminologie tedy jasně hovoří o tom, že existuje „uvnitř“ a „vně“, vyloučení a začlenění. Tedy musí také existovat nějaká hranice oddělující exkluzivní od inkluzivního (GOODIN, 2000, s. 19). Dle mého názoru je tedy nadmíru důležité vědět, zda byla klientka ze společnosti „vyloučena“ až nepříznivou sociální situací související s mateřstvím nebo zda se sama narodila v sociálně vyloučené rodině a nikdy tedy nebyla sociálně integrována. Pro takovou matku totiž terminologie „začlenění“ funguje zcela opačně, protože „uvnitř“ je pro ni v prostředí sociálního vyloučení a „vně“ je v prostředí ekonomicky i sociálně plnohodnotném. Sociální inkluze má tedy zcela odlišný význam pro monoparentální rodinu, která se „navrací“ do původního, již existujícího prostředí, komunity, domova (odkud odešla např. z důvodu rozchodu s partnerem, domácího násilí, dočasné finanční krize apod.) a pro rodinu, která bude nucena své prostředí, komunitu či domov nově budovat (odešla např. z důvodů oddělení od primární rodiny, přestěhovala se v souvislosti s možností pracovního uplatnění apod.). Pro matku, která nemá předchozí zkušenost s ekonomicky a sociálně plnohodnotným prostředím hraje velkou roli nejen její osobnostní charakteristika a motivace ke změně, ale také kvalita nabízených služeb v azylovém domě. Pokud není monoparentální rodina dostatečně sociálně *integrována* před podáním žádosti o azylové bydlení, pak neexistuje žádné místo, domov či komunita, kam by se mohla po získání potřebných prostředků a kompetencí navrátit a matka sama bude muset takové místo vytvořit.

„Diverzifikace domova – jako lidských vztahů zakotvených do věcí, jako místo pobytu, jako prostředí, jako lidského fenoménu, jako prostředku topo-analýzy člověka, jako prostor útěchy a intimity poukazují k jednomu: domov, stejně jako bezdomovost, je základním způsobem existence.

Prostor domova je tím, co otevírá prostory širší, je místem setkání generací, povolání, přátel, známých, sousedů. Domov je tedy horizont v tom smyslu, že člověku určitým způsobem otevírá svět, je úhlem pohledu, z něhož světu rozumíme a nějak se k němu chováme“ (PELCOVÁ, 2008, s. 4).

Dle Matouška je domov v euroamerické společnosti místem, kde se můžeme nejen uvolnit, ale také řešit či naopak ztěžovat své problémy a traumata. (MATOUŠEK, PAZLAROVÁ, 2010, s. 76)

3 MATKY V AZYLOVÝCH DOMECH

3.1 Odkud přicházejí

Sociální i ekonomická exkluze matek s dětmi spolu s nutností odejít z původního bydliště do dočasného prostředí azylového domu, způsobuje sociální desintegraci a redukci sociálních vztahů. Vzhledem k časové omezenosti azylového ubytování, je nezbytností další brzké stěhování. Mimo vztahy s nejbližšími přáteli či rodinnými příslušníky, kteří kontakt nepřerušují a s pomáhajícími pracovníky, jsou obyvatelky azylových domů nuceny pečovat o další a další krátkodobé vztahy s náhodně vybranými spolubydlícími sdílejícími jejich soukromí v azylových zařízeních. Spoluobyvatelky azylových domů vytvářejí svébytné izolované prostředí plné opakujících se příběhů prohry a odsunu na okraj společnosti.

Jak jsem již uvedla v předcházející kapitole, v azylových domech, stejně jako v jakémkoli jiném sociálním prostředí, se vyskytují různé individuality, přicházející z různého prostředí s odlišným hodnotovým nastavením i osobními představami a také s různorodými charakterovými vlastnostmi.

Pro ilustraci si dovoluji uvést své postřehy, týkající se klientek azylových domů, které vycházejí především ze zkušeností získaných během vlastní práce v azylovém domě. Zmíním zde dvě odlišné charakteristiky klientek azylového zařízení, přičemž uvedené příklady leží z hlediska pravděpodobnosti integrace do běžného sociálního prostředí na opačných pólech. Všechny klientky azylových domů se pak mohou na škále, vymezené uvedenými dvěma extrémy, nacházet kdekoli.

První příklad tvoří klientky, které se ocitly v azylovém domě následkem finanční krize a nesou si ze své primární rodiny pozitivní zkušenost plnohodnotného socioekonomického fungování. Azylové zařízení je dočasným řešením krizové situace a představa cesty z azylového domu je návratem do původní, lepší situace. Matky s převážně pozitivní osobní zkušeností primární rodiny, mají nejen konkrétní představu o změně své situace, ale nepostrádají také nástroje, jak této změny docílit.

Druhou skupinu tvoří matky, pro které je azylový dům únikem z dysfunkčního prostředí či ze sociální izolace a postrádají vlastní praktickou zkušenost se základními atributy zdravé rodiny. Tyto matky mohly vyrůstat v ústavní péči a postrádají schopnost

vytvářet a udržovat běžné sociální vazby, nebo pocházejí z dysfunkčních či mnohoproblémových rodin. Matoušek uvádí výčet obvyklých problémů vyskytujících se v různých kombinacích a dlouhodobě (po několik generací) v mnohoproblémových rodinách. Patří sem závislosti na hazardních hrách či návykových látkách, nezaměstnanost, prostituce, zločinnost, nechtěné či předčasné těhotenství, zanedbávání, zneužívání či týrání členů různých věkových kategorií, incestní chování, útěky dětí z domova, záškoláctví, osobnostní poruchy, poruchy chování a učení u dětí a jejich předčasné ukončení vzdělání, sebevražedné pokusy, duševní i somatické nemoci, zdravotní a mentální postižení (MATOUŠEK, 2005, s. 76). Na základě vlastních pracovních zkušeností se domnívám, že azylový dům může být pro takové klientky zdrojem cenných informací a zkušeností, které jim mohou pomoci osvojit si nové návyky a základní pravidla v péči o své potomky, avšak zároveň je to pro ně prostředí, které představuje lepší alternativu vzhledem k prostředí původnímu. Odchod z azylového domu pro ně představuje riziko návratu do původních zažitých vzorců chování, do předchozích sociálních vazeb a do nekončícího sledu krizových situací.

U osob, které samy vyrostly v prostředí zanedbávání a psychické deprivace, můžeme v dospělosti očekávat nejen vážné poruchy a nezralost v oblasti emocí či intelektu a sklon k delikvenci, ale také horší sociální přizpůsobivost, (MATĚJČEK, LANGMEIER, 1974) což má za následek ztížené podmínky sociální inkluze v situaci sociálního znevýhodnění. Samotný azylový dům je již však prostředím preventivním, protože edukací a socioterapeutickým působením na matku, lze předcházet další deprivaci jejích dětí.

3.2 Nabídka služeb v azylových domech pro matky s dětmi

Pravidla fungování azylových domů se řídí Zákonem o sociálních službách č. 108/2006 Sb. a kvalitu poskytovaných služeb zajišťuje dodržování kritérií Standardů kvality sociálních služeb obsažených v příloze č. 2 vyhlášky MPSV č. 505/2006 Sb., prováděcího předpisu k zákonu č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění.

Azylové domy poskytují kromě ubytování a zázemí k zajištění základních potřeb celou škálu služeb. Jednotlivá zařízení se v šíři i intenzitě poskytování služeb liší. Odlišnosti najdeme také v pravidlech jednotlivých azylových zařízení, jimiž se klientky s podpisem smlouvy o poskytnutí služeb zavazují řídit.

V nabídce služeb poskytovaných matkám s dětmi v azylových domech můžeme najít: sociálně-právní, psychologické a výchovné poradenství, krizovou intervenci, pomoc či doprovod do zdravotnického zařízení nebo při jednání s úřady a vyřizování závazků vůči institucím, poradenství při zajišťování dávek státní sociální podpory, pomoc při hledání práce, bydlení, umístění dětí v předškolním či školním zařízení, vyřizováním plateb výživného, žádosti o rozvod, podání trestního oznámení, svěření dítěte do péče, v souvislosti se zajištěním zdravotní péče, zprostředkování kontaktů na odborníky z jiných oblastí, skupinová svépomocná setkání, motivační a aktivizační programy k upevňování a rozvoji sociálních dovedností a rodičovských kompetencí, volnočasové, kreativně zaměřené, sportovní, kulturní, výchovné a vzdělávací aktivity. Nabídka služeb se realizuje v rámci pravidelných individuálních či skupinových setkání.

Azylový dům pro matky s dětmi, kde jsem pracovala, nabízel vedle sociálně-právní poradny, krizové pomoci, vzdělávacích a volnočasových aktivit také svépomocnou skupinu, kterou jsme s kolegyní založily na základě potřeby klientek sdílet osobní témata, na která již nezbýval prostor v rámci individuální či skupinové socioterapeutické práce.

Pobyt byl stanoven na maximální dobu šesti měsíců, důvodem stanovené doby pobytu je motivace klientky v její snaze vrátit se do přirozeného prostředí, nezvyknout si dlouhodobě na bydlení v prostředí azylového domu.

Faktická průměrná doba pobytu klientek v azylovém zařízení, kde jsem byla zaměstnána, byla tříměsíční. Častým důvodem odchodu klientek bylo opakované porušování domovního řádu, (například neohlášené návštěvy v nočních hodinách, požívání alkoholu či návykových látek) a neschopnost platit ubytovné ve stanoveném termínu. Dle mého názoru byl důvod neplacení ve stanoveném termínu příliš akcentován. Byla zde nastavená striktní pravidla a vyžadována nadprůměrná kázeň, bez ohledu na cílovou skupinu. Pokud výchozím prostředím monoparentální rodiny, než přišla do našeho azylového domu, bylo po všech stránkách chaotické či dokonce traumatizující prostředí bez jakýchkoli pravidel, pak klientka vyvíjela nadměrné úsilí již svou prokazatelnou snahou ubytovné ze skromných příjmů zaplatit ve stanoveném měsíci. Co se týče plnění individuálních plánů klientek, často jsem byla konfrontována s odlišným vnímáním úspěchů klientek, ve srovnání s některými kolegy.

Problematiku nekončící migrace monoparentálních rodin po azylových zařízeních jsem již zmínila v kapitole 3.1 a dále ji popisuji v následujících podkapitolách.

3.3 Specifika cílové skupiny

Jak jsem uvedla v podkapitole 3.1, jedním z hendikepů na cestě monoparentální rodiny pryč z azylového domu může být nedostatek zkušeností matky s utvářením zdravě fungující socioekonomicky plnohodnotné rodiny. Dalšími úskalími mohou být osobnostní vlastnosti a vzorce chování, které blokují motivační předpoklady rozvoje nových dovedností, nutných k uskutečnění změny směrem k soběstačnému stabilnímu ekonomickému zázemí a po všech stránkách plnohodnotnému fungování monoparentální rodiny.

Jedním z takových nefunkčních vzorců chování může být například naučená bezmocnost. Naučenou bezmocnost objevil Seligman v souvislosti s učením u zvířat, která byla vystavena elektrickým šokům, jimž nebylo možno se vyhnout. O den později byli psi vystaveni šokům, jimž se vyhnout mohli. Psi šoky pasivně snášeli, protože svou předchozí zkušenost bezmocnosti přijali a stala se jejich běžnou reakcí na elektrické šoky (MAIER, SELIGMAN, 1976). Další výzkumy naučené bezmocnosti byly prováděny také u lidí v souvislosti s řešením úkolů. Krátce po předložení neřešitelného úkolu zkoumané osoby nebyly schopny řešit ani řešitelný úkol, čili se potvrdilo, že u lidí funguje naučená bezmocnost obdobně jako u zvířat (PETERSON, MEIER, SELIGMAN, 1993).

Následně Seligman rozpracoval teorii explanačních stylů, kde je naučená bezmocnost součástí pesimistického explanačního stylu, jenž vnímá příčiny pozitivních událostí jako nahodilé a nestálé, zatímco příčiny negativních událostí považuje za trvalé a neodstranitelné (SELIGMAN, 1990).

Zkušenost, která by představovala pro jedince pocházejícího z běžného, funkčního rodinného prostředí, chudého na silné sensorické podněty traumatickou událost, může být pro jedince vyrůstajícího v rizikovém prostředí a opakovaně procházejícího traumatizujícími zkušenostmi, běžnou. Hodnocení míry zátěže je ryze subjektivní (ŠPATENKOVÁ a kol., 2004) a motivace pro uskutečnění jakékoli změny vzniká pouze tehdy, kdy je jedinec se stávajícím stavem nespokojen, případně se cítí ohrožen.

O kognitivním stylu či zvládacích strategiích matky a o její primární rodině, je nutno uvažovat ve vzájemném kontextu. Citová deprivace, stresory a traumatizace, kterým byly v dětství dlouhodobě vystaveny ty matky, které čelily mnohoproblémovému prostředí, předurčuje jejich psychickou odolnost, ale také možný návyk na přemíru silných a vzrušujících podnětů (ROLLO, 1993) danou rizikovým prostředím. Zde bych také viděla

další možnou příčinu častého otěhotnění mladších žen s nižším vzděláním. Dítě a rodičovství jako takové, poskytuje přemíru nových silných podnětů.

Přestože však klientky přicházející z problematických podmínek, často nevnímají situaci pobytu v azylovém domě jako příliš zátěžovou a dá se mluvit o jejich velké psychické odolnosti. Mnohdy se u nich přesto projevuje posttraumatická stresová porucha (dále už jen PTSP), spojená s dříve prožitými zkušenostmi, ať již se jedná o domácí násilí, sexuální zneužívání či jiné silně traumatizující zážitky, s nimiž přichází většina žadatelek o azylové bydlení. PTSP a s ní spojené příznaky jako je disociovanost projevená zejména dismniezí (nepřesnou paměťovou výbavností) a alterací osobnosti (projevy dvou ambivalentních osobnostních typů), podrážděnost a nadměrná reaktivita, noční můry, insomnie, flashbacky (záblesky s obrazy traumatic. událostí), sebepoškozování, znovuprožívání intruzivních obrazů a pocitů, ochromení prožívání, zmatení identity, vyhýbavost, snížená koncentrace, chronické somatické potíže atp. (VIZINOVÁ, PREISS, 1999, s. 29-30) jsou dalšími faktory, s nimiž je nutno počítat při práci s klientkami v azylových domech. PTSP je také důvodem, proč se domnívám, že psychoterapie by měla být základní službou poskytovanou v azylových domech.

S posttraumatickou stresovou poruchou, ať je již plně rozvinuta či nikoli, je spojena celá řada specifických syndromů obětí, které rovněž ovlivňují práci s monoparentálními rodinami v azylových domech. Podrobně syndrom obětí popsala Čírtková a Vitoušová. V případě domácího či sexuálního násilí se objevuje syndrom týrané ženy, jehož symptomy jsou vedle podlomeného sebevědomí a identifikace s agresorem také sebeobviňování či sociální izolace (ČÍRTKOVÁ, VITOUŠOVÁ, 2007, s. 39).

Dalším problémem obětí může být stigmatizace. Jednou složkou stigmatizace je subjektivní prožívání viktimizace, či negativní exkluzivity, kdy má oběť násilného trestného činu pocit, že je pro ostatní zcela nepochopitelná, protože trauma zcela nabolouralo její rovnováhu a změnilo její osobnost. Druhou složkou je pak objektivní společenská tendence obětí pohrdat, vnímat ji jako slabou a postiženou (ČÍRTKOVÁ, VITOUŠOVÁ, 2007, s. 45-46).

U dětí v azylových domech, se setkáváme se syndromem CAN (syndrom týraného dítěte), jeho důsledky jsou narušený psychomotorický vývoj, neurotické projevy (poruchy spánku a příjmu potravy, poruchy chování a poruchy navazování sociálního kontaktu, (SVOBODA [ed.], 2006, s. 283) projevující se nejen vyhýbavým kontaktem, ale v případě traumatizace následkem sexuálního zneužívání také kontaktem nápadné příchylnosti

k jakýmkoli cizím dospělým osobám (ČÍRTKOVÁ, VITOUŠOVÁ, 2007, s. 39). Jiným důvodem nápadné přichylnosti dětí k cizím osobám, může být reaktivní porucha vazby, což je jiné označení pro chování deprivovaných dětí (MATOUŠEK, PAZLAROVÁ, 2010, s. 36).

3.4 Možnosti práce s cílovou skupinou

Jak je popsáno v podkapitole 3.2, azylové domy nabízejí mimo ubytování také celou škálu služeb, z nichž je valná většina bezplatných nebo zpoplatněných pouze symbolicky. Většina nabízených služeb je poskytována sociálními pracovníky s odpovídajícím vzděláním. Podrobnosti ohledně vhodného a profesionálního přístupu sociálních pracovníků ke klientům jsou popsány ve Standardech kvality sociálních služeb (Standardy kvality sociálních služeb).

Účinná pomoc uživatele služeb azylového domu má přímý vliv na její děti, kvalitu jejich života a skýtá možnost ovlivnit jejich budoucí možnosti a fungování. Ať již je to pravidelný režim a stanovená pravidla s nutností jejich dodržování, nebo nové způsoby komunikace, které si klientka osvojí, pro dítě může tato nová zkušenost znamenat základ pro vlastní vzorce chování, které si v blízkosti matky neustále osvojuje. Dětem by měly být pokud možno zprostředkovány životní šance a příležitosti, aby byly chráněny před dalším znevýhodněním, neboť jsou již negativně ovlivňovány absencí jednoho rodiče (MATOUŠEK, KOLÁČKOVÁ, KODYMOVÁ, 2005, s. 51). Specifika cílové skupiny monoparentálních rodin vyžadují spolupráci sociálních pracovníků s dalšími odborníky a institucemi pracujícími s dětmi a mládeží, s psychology, poradnami pro rodinu, pedagogicko-psychologickými pracovišti, lékaři, školami, úřady práce atd.

Teoretická znalost problematiky, potažmo prostředí odkud matka do azylového domu přichází a podrobný anamnestický rozhovor zajišťující sociálnímu pracovníkovi dostatek informací ohledně zkušeností, jimiž klientka prošla, implikují možnost použít nejvhodnější možný socioterapeutický přístup. Podstatnou dovedností pro práci s cílovou skupinou matek v azylovém zařízení, bude schopnost bezpředsudečného respektujícího přístupu.

Výše zmiňovaný Seligman, který přichází jako první s teorií bezmoci a zkoumá pesimistický explanační styl, došel nakonec postupně až k pozitivní psychologii, která se zabývá porozuměním kladným stránkám osobnosti, podporou pozitivního potenciálu a vnitřních sil člověka (SELIGMAN, 2003). Domnívám se, že schopnost poskytovat

podporu kompetencí a oporu je další klíčovou dovedností pro práci s cílovou skupinou monoparentálních rodin.

Jak uvádí Mareš, sociální oporou by měl být ten, mezi jehož osobnostní vlastnosti patří schopnost empatie, respekt k autonomii a nezávislosti jedince, citlivost apod. V interakci s příjemcem pomoci musí být pomáhající „*oporou podporující autonomii*“, tzn. pohlížet na problém z hlediska příjemce pomoci, respektovat jeho osobnost, umožnit mu projevit pocity a usnadňovat pokusy o autoregulaci a vlastní iniciativu (MAREŠ, 2012, s. 36).

Na pozici sociální pracovnice jsem pravidelně čelila tlaku překročit hranice sociální práce či sociální terapie, protože klientky přicházely s požadavkem na řešení hluboce intimních témat, pro která nebyl na sociálně-terapeutických setkáních prostor ani čas. Prostředí azylového domu, které bylo sice dočasným, ale přece jen náhradním domovem pro děti i matku, často pomohlo klientce k pocitu bezpečí, uvolnění a otevřenosti, které pro ni mimo tento prostor nebylo samozřejmostí. Bylo proto velmi těžké, odeslat klientku později do jiného zařízení na psychoterapii, ve většině případů se už nezdařilo ji navázat na účinnou pomoc. Přitom právě kvalitní krizová intervence či práce s traumatem může za relativně krátkou dobu přinést výsledek a posunout celou práci na individuálním plánování o úroveň výše. Vizinová a Preiss uvádějí, že neexistuje nějaký nejúčinnější způsob terapie traumatu, ale je třeba přistupovat komplexně, věnovat se biologické, psychologické i sociální rovině lidského fungování (VIZINOVÁ, PREISS, 1999, s.45). Věnovat se psychologické či biologické rovině traumatu však na pozici sociálního pracovníka není možné, proto se domnívám, že je důležitá od počátku pobytu klientky spolupráce s psychologem či psychoterapeutem, kam by klientka mohla docházet, zorientovala se a pracovala efektivně s příznaky PTSP, pokud jimi trpí. Pak by také sociální práce zaměřená na cíle vedoucí k plné sociální integraci klientky, přinesla odpovídající výsledky.

V azylovém domě, kde jsem byla zaměstnána, se každý týden konala pravidelná setkání všech obyvatel azylového domu. Setkání obsahovala jednak část zaměřenou na reflexi událostí v azylovém domě či řešení technických problémů v bytech a konečně i na sociálně aktivizační část, zaměřenou dle momentálních témat jednotlivých klientek. Když se zde začala stále častěji objevovat témata osobního charakteru, která ubírala prostor pro původní zaměření těchto komunitních setkání, s kolegyní jsme nabídly klientkám pomoc při sestavení svépomocné skupiny sestávající ze současných i bývalých azylantek. Tato skupina byla otevřená a fungovala velice dobře. Po několik let se pravidelně scházela skupina bývalých a současných obyvatel azylového domu, v průměrném počtu osmi.

Skupina probíhala každých pět týdnů a trvala dvě hodiny. Měly jsme zde také připraven souběžný program pro děti ve vedlejší místnosti či na zahradě. Klientky si samy vyžádaly účast některé z nás, sociálních pracovníků. Naše účast byla na úvodních několika setkáních aktivnější, ale jakmile se klientky více seznámily a zorientovaly, samy si již skupinu řídily. Některé skupiny byly více zaměřené na sdílení praktických informací a zkušeností mezi klientkami, jiné skupiny měly silný terapeutický náboj a věnovaly se vyloženě osobním tématům. Domnívám se proto, že funkci krizové intervence či dočasou náhradu přirozené sociální sítě by mohla zastat také např. skupinová psychoterapie v azylových domech, pokud je nabízena.

4 PRAKTICKÁ ČÁST

4.1 Cíle praktické části diplomové práce

V rámci praktické části diplomové práce jsem si stanovila za cíl zpracovat podrobně tři případové studie, jejichž prostřednictvím přibližuji problematiku matek s dětmi, bydlícími v azylovém domě. Konkrétní příběhy klientek a spolupráce na jejich individuálním plánu zde plastickým způsobem ilustruje problematiku matek s dětmi, žijících v azylovém domě po dobu několika měsíců.

Každý případ práce s klientkou má svou jedinečnou identitu a funguje jako ucelený systém v kontextu a v interakci s prostředím azylového domu, který je během sběru dat domácím prostředím zkoumaných osob.

4.2 Metodologie, sběr dat, plán případových studií

Kvalitativní výzkum je zaměřen na explorování, probíhá v přirozených podmínkách sociálního prostředí. Plán výzkumu má pružný charakter, takže se z daného základu rozvíjí, proměňuje a přizpůsobuje dle okolností a postupně získaných výsledků (HENDL, 2008, s.161).

Data k jednotlivým zprávám o případech byla sbírána v průběhu mé dvouleté pracovní zkušenosti v prostředí azylového domu pro matky s dětmi a byly použity záznamy z osobních složek klientek, které obsahovaly: anamnestický list, list se základními údaji o klientce, osobní list se záznamy jednotlivých schůzek s klientkou, zprávy podávané azylovým domem na vyžádání spolupracujících úřadů, individuální plán klientky obsahující strukturovaný popis jejích cílů a plán jejich plnění, písemnosti vypracované klientkou v rámci společné práce na individuálním plánu, kopie žádostí a úředních dokumentů zpracovaných během pobytu klientky v azylovém domě v rámci jejího individuálního plánu a závěrečná zpráva hodnotící pobyt klientky v azylovém domě. Uvedená dokumentace byla po celou dobu pobytu klientek na azylovém bytě spravována několika sociálními pracovníci, přičemž všechny byly oprávněny do dokumentace zasahovat a doplňovat ji. Složka klientky byla k nahlédnutí i doplnění k dispozici také klientce samotné.

Klientky souhlasily s uvedením kasuistik jejich případu v této diplomové práci, jejich informovaný souhlas mám k dispozici k nahlédnutí. Co se týče plánu kasuistických studií, označila bych je za intrinsitní na základě Stakeho rozlišení. Cílem intrinsitní případová studie je holistické pochopení případu i propojení jeho jednotlivých částí, přičemž nejde o testování hypotéz nebo návrh teorie, ale o porozumění případu do hloubky (HENDL, 2008, s. 226). Tomuto typu studie odpovídá také sběr dat z více zdrojů, jak je uvedeno výše.

Protože případové studie byly vybrány do této diplomové práce na základě souhlasu klientek s jejich uveřejněním (ne všechny oslovené klientky byly ochotny informovaný souhlas podepsat), dal by se jejich výběr pokládat za nahodilý. Všechny oslovené ženy však odpovídají kritériím pro výběr, který je přesně určen výzkumným problémem, v tomto případě problematickou monoparentálních rodin v azylových domech, proto se jedná o výběr účelový.

Praktická část je uzavřena sekundární interpretativní analýzou, která zobrazuje propojení mezi jednotlivými kasuistickými studiemi a třemi fenomény:

- posttraumatickou stresovou poruchou klientek azylových zařízení pro matky s dětmi
- recidivou pobytu klientek v azylových domech
- narušenými vztahy mezi klientkami azylového domu a jejich primární rodinou.

4.3 Prostředí sběru dat

Prostředím, odkud pochází veškerá spisová dokumentace, ze které jsou sestaveny případové studie, je azylový dům pro matky s dětmi, kde jsem pracovala jako sociální pracovníce – socioterapeutka v letech 2009 - 2011. Název zařízení, stejně jako jména klientek nejsou v případových studiích zmíněna, z důvodu zachování diskretnosti.

Zařízení aktivně podporuje klientky ve využívání běžných služeb, které jsou v daném místě veřejně přístupné (občanská poradna, krizová pomoc, sociální terapie, svépomocná skupina). Dále toto azylové zařízení podporuje klientky ve využívání vlastních přirozených sociálních sítí, kterými jsou rodina, přátelé a další veřejné instituce a snaží se předejít návyku klientek na sociální službu. V případě potřeby zařízení participuje na vyhledávání vhodných a návazných zařízení, institucí a odborníků, na vyžádání zprostředkovává a umožňuje klientkám využívání dalších sociálních služeb, na žádost

klientek jim poskytuje doprovod a asistenci při osobním jednání na úřadech a v dalších institucích.

Osobní cíle klientek, které jsou uvedeny v individuálních plánech, vycházejí z jejich individuální situace a způsobu života před započítím poskytování sociální služby azylového zařízení. Poskytovatel sociální služby azylového domu využívá při práci s cílovou skupinou monoparentálních rodin podrobnou metodiku zpracovanou s ohledem na specifika zařízení a klade si za cíl postupovat v souladu s osobními cíli klientek, tj. respektuje a bere v úvahu jejich individuální rozhodnutí o tom, které služby dalších institucí a odborníků budou využívat a s kým se během svého pobytu budou nebo naopak nebudou setkávat či spolupracovat.

Problematika monoparentálních rodin v azylových zařízeních obsahuje celou řadu témat, která nelze obsáhnout v jedné diplomové práci. Vybrala jsem si proto témata, která byla během mé práce s touto cílovou skupinou „všudypřítomná“ a prolínají se také v celém textu. Přestože každá z matek, s nimiž jsem pracovala, byla svébytnou individualitou odlišných charakterových vlastností, odlišných postojů a osobního životního přístupu, určitá témata se objevovala při práci s klientkami stále znovu a znovu a považuji je tedy za stěžejní pro problematiku monoparentálních rodin v azylových domech. Vybranými tématy jsou: *posttraumatická stresová porucha, recidiva pobytu v azylových domech, vztah klientky a její primární rodiny*.

4.4 Kasuistika Anny

4.4.1 Sociální evidence

4.4.1.1 Základní údaje o klientce

Anně je 25 let, má středoškolské vzdělání, přichází se čtyřletým synem Jiříkem z azylového domu, kde jí končí doba pobytu. Cílem Anny je osamostatnit se a začít novou životní etapu, bez nutnosti azylového bydlení.

4.4.1.2 První kontakt s klientkou

Anna si poprvé u nás podala žádost o azylové bydlení v době, kdy bydlela v utajeném azylovém domě určeném ženám, které se staly oběťmi domácího násilí. Při první návštěvě Anna podrobně líčí fyzické napadení svým přítelem, který je otcem tříletého syna Jiříka a které bylo hlavním důvodem Anny k tomu, aby vyhledala azylové bydlení. Jiřík se během rozhovoru zvědavě ptá na různé věci, Anna mírně vrací jeho pozornost zpět ke kreslení a vysvětluje mu, že nyní potřebuje mluvit ona.

Anna popisuje napadení přítelem po cestě z nákupu. Anna se domnívala, že na veřejnosti je v bezpečí, protože útoky se dosud odehrávaly výhradně v soukromí. Moment útoku před supermarketem, klientku vyděsil, takže při nejbližší možné příležitosti utekla k rodičům, řekla jim, co se stalo a rodiče ji donutili oznámit vše na policii. Za několik hodin partner Annu v domě jejích rodičů hledal, rozbil zde okno a hrubě nadával. Rodiče Anny zavolali policii, která incident ukončila. Anna druhý den podala žádost o azyl. Anna vypráví svůj příběh s úsměvem, který z její tváře nemizí, ani když dodává, že se již bohužel nikde necítí zcela v bezpečí.

4.4.2 Sociopsychická anamnéza

4.4.2.1 Situace po prvním kontaktu

Anna nebyla po prvním setkání přijata do našeho zařízení. Jedním z důvodů bylo bezprostřední ohrožení přítelem, protože přibližná adresa azylového domu je přístupná na internetu. Anna dostala možnost bydlet v jiném azylovém domě, kde následně pobývala devět měsíců. Poté Anna obnovila svou žádost u nás a my jsme ji po uvolnění místa přijali,

jelikož její přítel nastoupil do výkonu trestu a Anna tak již nebyla bezprostředně ohrožená napadením.

Setkání s Annou byla stanovena stejně jako u ostatních klientek na jednu individuální schůzku týdně, jedno skupinové sezení týdně v azylovém bytě a nepovinné aktivity (volnočasové aktivity, možnost setkání s bývalými klientkami, možnost zapojit se do svépomocné skupiny).

Anna se stěhuje na několik etap, maminka jí přiváží autem další a další věci, Anna stále svůj pokoj vylepšuje a zútulňuje. I společné prostory v celém bytě jsou po několika dnech vystlány barevnými dekami a ubrusy, textilními hračkami a záclonami od Anny, která se velmi pečlivě zabydluje, přestože je doba pobytu stanovena na 6 měsíců. Anna od počátku působí spokojeně a nekonfliktně.

Klientka pracuje jako obědová servírka v restauraci, odkud si nosí jídlo také pro svou potřebu. Anna nemá nouzi o finanční prostředky a brzy získá náklonnost své spolubydlící dělením se o své potraviny, kosmetiku a půjčováním osobních věcí.

Klientka si jako první cíl stanovuje osamostatnění od svých pečujících rodičů a chce stát na vlastních nohou v době, kdy se její partner vrátí z vězení, což má být zhruba za osm měsíců. Ráda by také našla nového partnera, zejména proto, aby se nebála fyzického útoku bývalého partnera.

Anna je od počátku pobytu velmi otevřená a ochotná sdílet své osobní problémy. Anna vždy dochází na schůzky včas a platí pobyt s předstihem, vyvolává dojem spolehlivosti a svědomitosti.

4.4.2.2 Sociální a rodinná anamnéza

Anna má staršího bratra, který se s rodinou vůbec nestýká a tak je klientka jediná, komu rodiče již několik (zhruba 5 let) věnují svou pozornost. Anna je s rodiči v těsném kontaktu, rodiče hlídají jejího syna, když je v zaměstnání.

Matka Anny, která je v důchodu, hlídá doma různé děti za úplatu a také od Anny dostává za hlídání jejího syna finanční odměnu.

Syn Jiřík, kterému jsou 3 roky, trpí oční vadou nystagmem (kmitavostí očí), je velmi neklidný až hyperkinetický. Přestože chlapec se velmi rád pohybuje, chodí a běhá, Anna jej venku stále vozí na kočárku. Tento aktivní nebojácný a nesoustředěný chlapec, mající potíže se zrakem, často naráží do předmětů a padá, proto má často viditelná drobná zranění, oděrky, modřiny apod. Anna pobírá příspěvek na péči o syna, kterému byl komisí

určen II. stupeň potřebnosti. Nystagmus je neléčitelný, avšak Anna plánuje alespoň operaci šilhavosti chlapce, před jeho nástupem do školky.

Rodiče Anny bydlí v domě se zahradou, kde klientka vyrůstala. Rodiče se rádi věnují péči o zahradu, když jedou v létě s vnoučkem Jiříkem na dovolenou k moři, o zahradu, dům a domácí mazlíčky se stará Anna.

Když klientka hovoří o svém dětství, označuje se za rozmazlovanou, zatímco bratr byl „*ten zlobivý*“. Anna za to snášela od bratra slovní i fyzické násilí, měla pocit, že je jí bohatě vynahrazeno péčí rodičů. Proto si na bratra nestěžovala a přijímala násilí jako běžnou součást života. O bratrovi Anna v současnosti neví, ani se nesnaží jej vyhledat.

Klientka označuje vztah s rodiči jako příliš těsný, ač si uvědomuje výhody, které jí přináší opora a útočiště rodičů.

Anna uvádí, že například není schopna matce otevřeně říci, aby jí neotvírala korespondenci, tak si soukromé dopisy nechává raději posílat na cizí adresy. Anna mívá pocit, že vstřícnost rodičů je místy manipulující. Matka Annu například doprovází na úřady či k lékaři a otec je tam veze autem. Zároveň matka např. Anně nepopřála k narozeninám, což Annu velmi ranilo.

Klientka hovoří o tom, že „*nikdy nebyla v pubertě*“, nikdy se „*nevzbouřila*“, ale pociťovala spolužití se svým násilným partnerem jako druh revolty vůči rodičům, kteří jejího přítele neměli rádi, přestože o domácím násilí 5 let nic netušili, až do momentu, kdy Anna od partnera utekla.

Anna vnímala žárlivost a kontrolujícího partnera nejprve jako vzrušující projev romantické lásky. Dělal jí dobře, žárlil-li partner když šla v teplácích do obchodu přes ulici a telefonoval jí. Během prvních měsíců vztahu, Anna občasné facky a urážky partnerovi promíjela, v době těhotenství násilí zcela ustalo a vztah se opět proměnil v romantický.

Krátce po narození syna se partnerovo chování proměnilo v opakující se a eskalující domácí násilí, hrubé fyzické napadání střídalo obviňováním a výčitky partnera, pak následovaly omluvy a „*nové začátky*“. Anna se naučila urovnávat spory tím, že šla se synem na delší procházku. Partner je doprovázel, venku se k ní choval příkladně a vztah se vrátil na čas do normálu.

Tento scénář se opakoval několik let, do chvíle, dokud partner fyzicky nenapadl Annu na veřejnosti. Klientku nejvíce překvapilo, že lidé na ulici se nepokoušeli jakkoli

zasáhnout, bránit jejímu partnerovi v násilí vůči ní. Anna se stala naprosto bezbrannou. Facky, kopance, dokonce rány pěstí, to vše probíhalo před zraky veřejnosti.

Annina přítel, který pracoval jako strážce objektů a byl již v minulosti trestán pro krádeže, odsoudili zhruba půl roku po Annině útěku a po jejím odchodu do utajeného azylového bydlení, tentokrát za opakované řízení bez řidičského průkazu. Nastoupil trest odnětí svobody v trvání celkem 10 měsíců.

4.4.2.3 Hodnocení informací

Klientka Anna působí atraktivně, mladistvě a prakticky. Ráda se zdobí, používá výrazný make-up a obléká se do pastelových barev. Anna má ráda dobré jídlo, dělá si radost drobnými nákupy cetek a ráda se jimi pochlubí. Klientku téměř není možno spatřit bez širokého úsměvu, ráda se směje také hlasitě, a když hovoří, energicky gestikuluje. Pokud se cítí nejistá či zaskočená, prozradí ji ruměncem ve tváři a klopení očí, přičemž obvykle sama svůj pocit se smíchem hlučně okomentuje. Anna často používá hodnotící výrazy „dobrý“, „krásný“, „perfektní“, „blbý“, „na nic“.

Klientka na jedné straně chce být samostatná, udělat krok vpřed od své minulosti, na straně druhé si však stále vyměňuje korespondenci se svým bývalým partnerem, chodí jí z vězení nápadně zdobené obálky i balíčky poseté srdíčky a kytičkami.

Anna nejprve tuto korespondenci tají, pak ji označí jako jednostrannou z partnerovy strany a nakonec přizná, že není schopna kontakt ukončit, má radost z projevů emocí kdy je zároveň před partnerem v bezpečí.

Anna je impulzivní žena, která má směle dlouhodobé plány a nevzdává se radosti, kterou jí poskytuje všední život. Každý den je pro ni plný lákavých impulzů, kdy Anna snadno zapomíná na to, čeho chce dosáhnout a ráda hovoří o tom, jaké zajímavé dobrodružství právě zažívá. Například vypráví o své návštěvě na OSPODu, kde jí pracovnice mimo úřední hodiny nabídla kafe a vstřícně a přátelsky si s ní popovídala. Anna se také dělí o zážitky z práce: dobře vychází se svými kolegy, mile ji oslovil pravidelný návštěvník restaurace a zpříjemnil jí pracovní dobu apod.

4.4.3 Navrhování řešení a plán pomoci

4.4.3.1 Socioterapeutický plán

O tom, co je jejím cílem v azylovém domě, Anna komunikuje s velkým nadšením, je přemýšlivá, schopná sebereflexe a přístupná „domácím úkolům“, které vypracovává do stanovených termínů.

Anna si během prvních dvou měsíců pobytu samostatně vypracuje finanční plán a založí si účet. Klientka se snaží omezit svůj zvyk nakupovat zásoby zboží ve slevě, bez ohledu na to, zda jej opravdu potřebuje. Ve snaze svůj impulz ovládnout, vymyslí Anna pomůcku. V obchodě u cedulky „akce“, si představí mně, cítí se hrdá, odolá-li pokušení a těší se, jak mi úspěch sdělí.

Anna objevila svou silnou extraverci, závislost na společnosti, na sdílení a komunikaci s lidmi, které stále obětuje svou touhu po vlastních koníčcích. Klientka touží trávit svůj volný čas sama, relaxovat a užívat si svůj vlastní prostor, ale nedokáže se donutit být sama.

Oceňuji Annu za to, že se velmi energicky zapojí do vznikající svépomocné skupiny a rozproudí zde komunikaci, projevuje své nadšení ze setkání, zvědavě klade otázky novým členkám, chlubí se novými zkušenostmi při hledání školky a pediatra.

Anna přichází s nápadem souvislosti mezi domácím násilím a dětskými hrami, mezi svým bratrem a svým partnerem.

Klientka reflektuje svou nedůslednost vůči synovi, kterou nechtě podporuje jeho roztěkanost a nesoustředěnost. Podpora Anniných rodičovských kompetencí a důslednosti v tom, čeho by ráda dosáhla se synem, je častým tématem našich rozhovorů, přičemž déle zůstáváme u toho, co se Anně podařilo a jak může přirozenou výchovu svého dítěte dále rozvíjet. I v této oblasti Annu omezuje její snadná ovlivnitelnost a spolužití s jinou klientkou, která komunikuje se svými čtrnáctiměsíčními dcerami přehnaně autoritativně a náladově. Anna po několika měsících soužití nevědomky přejme některé způsoby komunikace své spolubydlící, syna začne okřikovat, tráví více času klábosením na balkóně se spolubydlící.

Klientka objevila souvislost mezi vlastní pohodlností a nedostatečným sebevědomím, když se dělila o pocity nad svými kilogramy nadváhy. Hovoříme o tom, jaké potřeby nadbytečným jídlem nahrazuje. Anna odhalí nespokojenost sama se sebou,

kteřá jí žene do rezignované pozice v situacích, kdy na ni někdo jiný vyvine byt' jen mírný tlak. Anna se cítí nejistá a snadno se nechá přesvědčit. Anna začala ve snaze shodit nadbytečné kilogramy chodit na procházky po okolí, kdy jí syna hlídá spolubydlící.

Klientka odhalila vlastní pocity viny, který stojí za její přehnanou štedrostí, jejímž důsledkem pak bývá narušování hranic soukromí ze strany spolubydlící.

Anna se díky zpětné vazbě naučí postupem času vnímat vlastní obranné a únikové reakce, kdy se odchyluje od původních plánů a témat, takže již během rozhovorů na ně reaguje, komentuje své pocity s tím spojené.

Často klientku oceňuji za její zodpovědnost, plnění povinností, pracujeme na podpoře sebevědomí, Anna vypracovává seznam svých pozitivních vlastností a důvodů k sebeocenění.

Dlouhodobým cílem klientky je osamostatnění se, nalezení hranic vůči vlastním rodičům, vůči svému bývalému partnerovi a vyvstává potřeba ohraničení se vůči spolubydlící v azylovém bytě. Klientka chce zahájit novou životní etapu.

Anna sama navrhuje možná řešení, avšak následně odsouvá jejich realizaci. Když se k řešení dostane, flexibilně se přizpůsobuje možnostem, ač neodpovídají jejím původním plánům. Komunikujeme o této Annině tendenci, klientka odhaluje vlastní pohodlnost, přizpůsobivost a neasertivitu.

Opakujeme nácvik řešení situací a asertivní komunikace.

Mezi návrhy změn Anna uvádí ukončení vztahu s bývalým partnerem, nalezení nového partnera, samostatné bydlení spojené s navýšením pracovního úvazku zároveň s nástupem syna do školky a uskutečněním jeho operace očí. Ohledně těchto cílů jsme s Annou dohodnuty na pevném vedení krok po kroku, které Anně umožnilo strukturovat postup práce a být tak ve svých plánech důslednější.

4.4.3.2 Konečný program sociální pomoci a jeho průběh

Anna má v azylovém domě stejně jako ostatní klientky smlouvu na 6 měsíců pobytu, s možností předčasného odchodu na základě vlastního rozhodnutí, nebo na základě tří písemných upozornění, v případě hrubého porušení pravidel azylového bytu.

Anna dochází na dvě pravidelná setkání týdně, z toho jednou v azylovém bytě na skupinové sezení s ostatními obyvatelkami bytu a druhé setkání individuální, v kanceláři k tomu určené.

Co se týče Anniny iniciativy na společných setkáních, klientka dbá na to, aby v bytě bylo vše funkční, stará se o zařízení bytu a jakmile se něco v koupelně či v kuchyni pokazí nebo je nefunkční, Anna se okamžitě ujme řešení, žádá o možnost opravy, případně sama dokupuje potřebné součástky a zařízení. Klientce záleží na tom, aby bylo před společným sezením uklizeno.

Jednou za měsíc probíhají volnočasové aktivity. Také zde Anna navrhuje věnovat se zkrášlování bytu, zdobení květináčů, výrobě obrázků, pečení apod. Klientka vysvětluje své přání mít užitečný koníček, činnost, kterou může dělat dle svého a mít radost z výsledku, chce si vyzkoušet ruční práce, zjistit, co ji baví, zároveň se však obává, že není dost šikovná, že se jí nepodaří vytvořit nic, s čím by se mohla pochlubit nebo to někomu darovat.

V individuálním plánu se v počáteční fázi pobytu soustředíme na Anninu nespokojenost sama se sebou samou, její nedostatečné sebevědomí, které ji navrácí zpět k bývalému partnerovi. Anna má často pocit, že i násilnický partner, je pro ni dost dobrý, argumentuje, že *„s ním přece má syna, na kterého mají oba stejný nárok“*. Klientka má pocity viny z rozchodu, přemýšlí o tom, že *„by měli být s partnerem spolu, protože se stále mají rádi“*. Pro klientku je partner atraktivní, fyzicky ji přitahuje. Anna se domnívá, že *„partner se může změnit, když na sobě něco změním já sama, chovala jsem se tak, že ho to nutilo, být majetnický.“*

Klientčina akutní potřeba změny vlastního jednání, vzniká také z jejího problematického vztahu se spolubydlící, která využívá její vstřícnosti do té míry, že po krátké době nečiní rozdíly mezi svými a Anninými věcmi, bez dotazování si půjčuje, používá a spotřebovává její potraviny, kosmetiku, cigarety, potřeby pro děti i další věci, není pořádkumilovná a nedodrhuje dohodnutá pravidla úklidu. Anna po čase převezme část povinností, které nejsou její, ve svém volném čase často hlídá děti spolubydlící, naslouchá jí, kdykoli si chce její spolubydlící popovídat. Klientka již není schopna čelit vzrůstajícím požadavkům své spolubydlící a akutní zakázkou se stává vymezení vlastních hranic.

Vhledem k Anniným cílům vymezení hranic vůči matce, vůči bývalému partnerovi i vůči spolubydlící, jsem klientce nabídla nácvik modelových situací a asertivní komunikace. Anna má za úkol, po společné diskusi na téma asertivních práv, vymyslet konkrétní situaci uplatnění asertivních práv ve svém životě, kterou si společně přehrajeme a následně ji pak klientka v realitě uskuteční. Konkrétně Anna řekne své spolubydlící, že

se jí nelíbí, jak nechává společné prostory v bytě neuklizené. Klientka však bezprostředně poté není spokojena s výsledkem změny, protože vztah se spolubydlící následkem její otevřené výtky ochladne, a její potřeba čistoty a uklizeného domova zůstává odlišná od představy spolubydlící, která není schopna dodržovat základní hygienické návyky. Anna se spolubydlící soucítí, je si vědoma toho, že ve srovnání s ní, vyrůstala v idylickém prostředí, měla podmínky naučit se o své věci starat.

Dalším konkrétním krokem je odmítnutí matčiny nabídky doprovodu k lékaři. Matky se odmítnutí dotkne, na několik dní se urazí a s Annou nekomunikuje. Klientka je zde se změnou spokojena, protože může navštěvovat lékaře i úřady samostatně a od matky již nabídku doprovodu nikdy nedostane.

Dalším cílem klientky je její záměr dát syna do školky, navýšit pracovní úvazek a zajistit si tak lepší finanční příjem. Anna musí požádat v zaměstnání, kde je brigádnicí, o pracovní smlouvu a také zajistit operaci očí pro syna. Operace Jiříkovi umožní snazší začlenění do kolektivu, avšak vyžaduje měsíční rekonvalescenci spojenou s intenzivní péčí, proto Anna chce nejprve uskutečnit operaci očí syna a pak teprve navýšit pracovní úvazek. Cíl dát syna do školky je naplánován krok po kroku a zahrnuje všechny nutné praktické kroky k realizaci.

4.4.3.3 Sociální terapie

Při vedení terapeutického rozhovoru se zaměřuji na podporu klientky v jejích kompetencích a přirozeném smyslu pro zodpovědnost. Volím pevnější a strukturovanější vedení rozhovoru, protože vnímám Anninu tendenci rozprádat mnoho tématických okruhů během krátkého času, což může mít za následek nedokončení započatých plánů a „klouzání po povrchu“.

Anna komunikuje pocit rozporu mezi svými plány, tím, jak by si přála žít a mezi tím, jak žije a jak žila v partnerském vztahu. Klientka označuje nesebevědomí za hlavní důvod, proč se nedokáže vymanit z nevyhovujícího vztahu. Anna dospívá k přání ukončit svůj vztah s bývalým partnerem. Nejprve chce ukončit vztah osobně, navštívit partnera ve vězení, odolat očekávanému návalu jeho i svých emocí a stanovit pravidla jejich komunikace. Pracujeme s jejími obavami. Klientka má představu, jak bude partner reagovat a jaké pocity v ní vzbudí, navrhuje, co mu v této situaci odpoví. Po zjištění návštěvních hodin a vyhledání jízdního řádu do věznice, Anna svůj plán mění a chce partnerovi napsat dopis, kde mu sdělí vlastní rozhodnutí o ukončení vztahu. Ani tento plán

neuskuteční, ale přestane partnerovi odepisovat na jeho dopisy a předpokládá, že sám pochopí, že je jejich vztah ukončen.

Anna získává veškeré informace a termín operace, absolvuje návštěvu školek a vybírá jednu s malým počtem dětí, kde mají možnost se věnovat i hendikepovaným. Anna získá v práci možnost zvýšení úvazku a pracovní smlouvy. Dokončení klientčina plánu uvízne na pozdním odeslání žádosti o mateřskou školu, takže místa jsou již obsazena. Jiřík onemocní zánětem průdušek a Anna nemá čas hledat další školky. Nakonec získá klientka šanci ve školce, kde se shodou šťastných náhod uvolní místo.

Následujícím cílem Anny, je hledání vhodného partnera přes inzerát. Klientka chce najít staršího zajištěného muže, který má rád děti a je bez závazků. Anna jej chce dobře poznat, aby si byla jista, že je schopen pečovat o ni i o syna. Klientka se registruje v internetové seznamce a absolvuje dvě schůzky s nevyhovujícími muži. Zhruba po čtyřech měsících Anna vyjde vstříc nabízející se možnosti vztahu. Flirt s hostem v restauraci kde pracuje, s pohledným, ale zadaným mladíkem, žijícím ve společné domácnosti s přítelkyní. Muž, který tráví většinu času v práci a v restauraci se těší společnosti mnoha kamarádek, se do Anny zamiluje. Klientka vnímá jako rizikové, že mladý muž jejím prostřednictvím uniká ze svého nevyhovujícího vztahu, avšak neodolá jeho nabídce. Několik měsíců po odchodu z našeho azylového domu se nastěhuje ke svému nápadníkovi i se synem.

4.4.4 Ověřování výsledku

4.4.4.1 Pozitivní výsledky práce

Anna docílila přerušení kontaktu se svým bývalým partnerem a přestala o něm uvažovat jako o možnosti do budoucna.

Klientka sice nenajde staršího vyzrálého muže, kterého by postupně dobře poznávala, jak si předsevzala, ale ověří si, že dokáže zaujmout přitažlivého sportovně založeného muže, který vstřícně reaguje také na jejího syna a který již od začátku přichází s nápady na společné aktivity, z nichž spolu mnohé uskuteční.

Anně se nepodaří shodit nadbytečná kila, brání jí v dobrém pocitu sama ze sebe samé, ale začne chodit na procházky a následně začne navštěvovat se synem bazén, který si oba oblíbí, takže sem zakoupí permanentku.

Ohledně klientčina vztahu se synem považují za významný krok, že Anna přestane vozit hyperaktivního syna na kočárku, přestože je to pro ni pohodlnější a praktické, neboť tak určovala tempo chůze výhradně ona. Opatří synovi tříkolku, což vyžaduje náročné dodržování pravidel a velkou pozornost kvůli bezpečnosti. Pro Jiříka je tříkolka vítanou změnou a vybíjí nadbytečnou energii.

Anna nedosáhne svých cílů přesně, jak si naplánovala, ale udělá značný posun v důležitých oblastech svého života na cestě k samostatnosti.

4.4.4.2 Nedostatky práce, negativní jevy

Anna byla v našem azylovém domě kolegy i spolubydlícími vnímána jako klientka, která nepotřebuje tento druh sociální podpory. Klientky azylových domů pro matky s dětmi ve většině případů postrádají podporu rodiny, možnost hlídání dětí a málokdy jsou schopny zajistit si stálý příjem vlastní prací. Ve srovnání s nimi, vzhledem k nedostatku azylových domů v Praze a pro možnost odejít ke svým rodičům v případě nouze, je pochopitelný názor mých kolegů z azylového domu, že *„Anna zabírala místo v azylovém domě potřebnějším klientkám“*.

Můj osobní názor je, že pro Annu pobyt ve dvou azylových zařízeních splnil očekávaný cíl. Klientka, jejíž způsob života byl v mnohém nezakotvený a rizikový a potřebovala vzhledem k prožitému několikaletému domácímu násilí podporu odborníků, byla schopna vykročit z bludného vzorce sebepodceňování, přestala tolerovat narušování osobního prostoru ze strany ostatních.

4.4.4.3 Poučení z případu

V Praze není dostatečné množství azylových domů, aby mohla každá klientka být přijata z jiných důvodů, než jsou především finanční těžkosti, které bývají nejvážnějším důvodem k přijetí do azylového domu.

Anna dostala možnost pracovat na svých kompetencích, na osamostatnění od vlastních rodičů, získala zpětnou vazbu na své fungování, vyjasnila si své životní plány, představy a cíle a ukončila nevyhovující vztah s bývalým partnerem. Nalezla vlastní hranice v soužití s cizí osobou i ve vztahu s rodiči. Všechny tyto možnosti by byly jen těžko uskutečnitelné, kdyby klientka zůstala v domě svých rodičů.

Jsem toho názoru, že Anna vlastní houževnatostí, pořádkumilovností, sdíleným optimismem a schopností sebereflexe poskytovala odlišný příklad ostatním klientkám azylových domů, kterými prošla. Navrhovala bych méně striktně nastavená kritéria pro přijímání klientek do azylových domů, co se týče jejich finanční potřeby a pokusila bych se o vytvoření co nejpestřejšího složení přijatých žadatelek do azylového domu. Pestřejší složení azylantek může být motivující nejen pro klientky samotné, ale také předchází syndromu vyhoření sociálních pracovníků.

4.5 Kasuistika Heleny

4.5.1 Sociální evidence

4.5.1.1 Základní údaje o klientce

Helena je romského původu, je jí 25 let, do našeho azylového domu přichází po několikaměsíčním pobytu v pražském utajeném bytě, před nímž bydlela dlouhodobě se svým otcem, jeho družkou a jejími dětmi v jiném městě. Po úvodním pohovoru byla Helena přijata. Hlavním cílem Heleny je lepší orientace v životě v Praze, nalezení školy pro svou dceru, získání práce a vybudování zázemí.

4.5.1.2 První kontakt s klientkou

Klientka přijíždí společně s dětmi a kamarádkou, je velmi spontánní, projevuje nadšení z možného bydlení u nás, děti jsou zvědavé a aktivně zkoumají okolí. Helena má domluvenu schůzku na OSPODu, kam bude nadále docházet a kde dostane příspěvek na bydlení. Klientka je velmi otevřená a hned při prvním setkání líčí svůj příběh. Helena má ihned po přijetí živý zájem o svou spolubydlící a ptá se na ni. Syn Aleš (4 roky) mě bezprostředně po seznámení objímá, dcera Pavla (9 let) se naopak chová rezervovaně a působí plachým dojmem.

4.5.2 Sociopsychická anamnéza

4.5.2.1 Situace po prvním kontaktu

S Helenou se setkáváme pravidelně jednou týdně individuálně a na jednom skupinovém sezení týdně v azylovém bytě.

Helena si v azylovém bytě rychle zvykla, ihned po nastěhování se pustila do pečlivého úklidu celého bytu i zahrady. Klientka začala zcela automaticky poskytovat stravu své spolubydlící, která je momentálně bez prostředků.

Helena se ráda věnuje svým i cizím dětem, kreslí s nimi, vymýšlí společné hry a povídá si s nimi, stejně jako se všemi dospělými, kteří se objeví v jejím okolí.

V prvním týdnu pobytu se Helena připravuje na soud, který proběhne s jejím otcem. Klientka se obává, jak to zvládne. Má výčitky svědomí, že „*udala vlastního otce*“,

že mu „zničila život“. Helena se stydí před ním i před cizími lidmi, kteří u soudu budou, uvažuje o tom, že se oblékne tak, aby ji otec nepoznal. Helena vzpomíná, jak hrozných bylo celých deset let strachu, tyranie a sexuálního zneužívání ze strany otce.

4.5.2.2 Sociální a rodinná anamnéza

Rodiče Heleny, se v jejích 2 letech rozvedli a ona žila s matkou, otčímem a několika staršími bratry v nevyhovujících hygienických podmínkách. Oba rodiče byli závislí na alkoholu. Otčím Helenu v jejích 7 letech začal zneužívat, a když o této skutečnosti informovala matku, nevěřila jí.

Ve 14 letech byla Helena svěřena do péče vlastnímu otci, s nímž žila celkem deset let, z čehož dva roky spolu s jeho družkou a jejich dětmi. Po odchodu otcovy družky se situace změnila. Také vlastní otec ji začal zneužívat, až s ním otěhotněla. Zkouška DNA prokázala jeho otcovství u obou dětí, u Pavly i Aleše.

Ze strany otce probíhalo vůči Heleně i vůči dětem domácí násilí, sama má podezření, že taktéž sexuální násilí probíhalo i na jejích dětech.

Helena se starala o domácnost, o své dvě děti, svého staršího bratra a další tři děti z otcova předešlého vztahu. Helena se naučila číst, psát a počítat od dětí školou povinných, její školní docházka byla kvůli péči o domácnost velmi sporadická a klientka má se čtením a psaním dodnes potíže.

Helena se rozhodla odejít od otce ve chvíli, kdy začala dcera Pavla chodit do školy a začala se ptát na svého tatínka. Helena dětem tvrdí, že tatínek odjel, avšak stále se obává dne, kdy se děti dovědí pravdu o tom, kdo je jejich otcem.

Helena uvádí, že nemá žádné zkušenosti z partnerského vztahu, výhledově by si ráda partnera našla.

Helena zdůrazňuje, že je věřící a že právě víra jí mnohdy pomohla přežít.

Klientka trpí flashbaky, špatně spí, bojí se samoty, tmy apod.

Helena má starost, co vyrostě z jejího syna, který považoval svého dědu a otce za vzor. Také Helena se vyjadřuje obdivně o vysoké inteligenci a praktičnosti svého otce, o tom, jak děti učil, vyprávěl jim, měl trpělivost.

Klientka neprošla běžným psychickým vývojem a dospíváním, má problém se stanovováním hranic jak u sebe, tak především u svých dětí, uvádí, že nedovede

rozpoznat, co je a není „normální“. K synovi je Helena nekritická a má sklon okamžitě se upínat na pomáhající pracovníky, očekává od nich stanovení jasných pravidel, která by synovi mohla zprostředkovat.

4.5.2.3 Hodnocení informací

Helena bourá veškeré mé předsudky a představy ohledně toho, jak vypadá klientka, která zažila dlouhodobý teror od blízké osoby a žila dosud izolovaně, s minimálními sociálními kontakty. Helena působí jako bytost z jiného světa. Je to krásná a zajímavá žena, která vyzařuje optimismus, má ráda pořádek a je schopna jej sama vytvářet a udržovat, je komunikativní, vstřícná a užívá si každý okamžik života. Je příjemné být v její blízkosti.

Teprve v okamžiku, kdy se začne ptát na zcela běžné a obecně známé věci a její syn se dožaduje neustálé pozornosti všech přítomných, uvědomím si, že s Helenou zjevně není vše tak, jak by mělo být.

Helena je velmi těžce traumatizovaná, o čemž svědčí také typické příznaky posttraumatické stresové poruchy, které popisuje. Neustále se jí vracejí traumatické obrazy, které ničí spánek i odpočinek, takže je Helena neustále v aktivní činnosti. Trpí silnými pocity viny, že mohla násilí zabránit nebo že jej přímo způsobila. Klientku přepadají panické obavy, že její děti jsou navždy postižené, nejen vzhledem k tomu, kdo je jejich otcem, ale i vzhledem k agresi, kterou byly nuceny zažívat a přihlížet jí prakticky od narození.

Přesto není žádné téma, kterému by se Helena vyhýbala, nebo o něm odmítala komunikovat. O čemkoli hovoří, popisuje také s detaily a doprovází komunikaci projevy emocí. Helena přistupuje ke každé mé otázce velmi zodpovědně a od počátku projevuje velkou důvěru a respekt k pracovní pozici, na které se nacházím. Její vztah k autoritám je bezvýhradně podřízený.

4.5.3 Navrhování řešení a plán pomoci

4.5.3.1 Socioterapeutický plán

V rozhovoru s Helenou vnímám její „neohraničenost“ a spontaneitu tak výrazně, že vyvolává mou potřebu velké péče o přípravu témat a udržování struktury samotného rozhovoru. Snažím se o jasný, vlídný, ohraničený a přijímající přístup, hlídám čas a hranice při komunikaci. Soustředím se na to, abych nezapomněla vždy podat důležité praktické informace ohledně toho, kde se právě v individuálním plánování nacházíme, čím se zabýváme a kam se ubíráme.

Podporuji klientku v jejích kompetencích i v aktivitě a zodpovědnosti, se kterou přistupuje ke svým povinnostem.

4.5.3.2 Konečný program sociální pomoci a jeho průběh

Během první pobytové fáze Helena vyřizuje především neodkladné povinnosti, jako je vyplnění dotazníku k doplatku na bydlení, převod dávek v hmotné nouzi do Prahy, domluvení schůzky v nedaleké základní škole. Následuje přihlášení dcery Pavly do 4. třídy a do družiny včetně vytipování zájmových kroužků, které by dceru bavily a hledání školky pro syna Aleše. Dalším krokem je sestavení životopisu a motivačního dopisu a odepisování na pracovní nabídky. V rámci těchto praktických úkonů Helena žádá o pomoc se založením emailové schránky, vyhledáváním adres a dopravních spojení na internetu, vítá pomoc s gramatikou vlastních písemností.

Helena vytrvale odpovídá na velké množství pracovních nabídek týdně a díky tomu je během jednoho měsíce pozvána na dva pracovní pohovory. Po prvním pohovoru přijde Helena s tím, že nepochopila 90% sdělovaných informací ze strany zaměstnavatele a také neví, zda byla ona pro něj jako žadatelka přijatelná. Mluvíme s klientkou o její nejistotě a o tom, jakým způsobem se lze na pracovním pohovoru dotazovat, když něčemu nerozumí.

Společná bytová setkání vnímám jako velmi užitečný prostor pro Helenu, neboť se zde může inspirovat a získat nové informace v oblastech, které zde sama navrhuje. Postupně se zde věnujeme tématům: práce se vztekem, plánování času, hledání vhodného partnera a rozpoznání nevhodného partnera, jak pracovat na partnerském vztahu a udržovat jej, trávení volného času, osobní prostor, nácvik pracovního pohovoru, atd.

Helena je ze všech nových informací překvapená a dává to hlučně najevo citoslovci: „*Týjo! Fakt jo?! Nojo..!! No, neblázni..*“

Problémy s dětmi, velmi fixovanými na matku, se vyostřují, když Helena tráví volný čas také ve společnosti své spolubydlící. Pavla začne Heleně odmítat a dělat naschvály, neplní své školní povinnosti a Aleš chce být neustále ve fyzické blízkosti Heleny, skáče jí při rozhovoru do řeči, zatímco ona na to nereaguje, nedokáže se sám zabavit a vyžaduje neustálou pozornost. Helena dostane nabídku psychologické pomoci a začne s Alešem navštěvovat psycholožku ve spolupracujícím středisku pro děti a mládež v sousedství azylového domu, přičemž Pavla dochází na dětskou skupinu tamtéž.

Helena dostává nabídku doučování Pavly dobrovolnicí, která může jednou za čtrnáct dní pomáhat Pavle s tím, čemu neporozuměla ve škole. Helena nabídku vítá s nadšením.

Helena si na facebooku dopisuje s muži, s některými se schází, ale časem zjišťuje, že mají zájem zejména o sex. Helena „*to pozná tak, že když se zmíní o svých dětech, někteří muži přestanou komunikovat*“. Nějakou dobu se Helena schází s cizincem, který dle jejích slov dobře reaguje na její děti, ale vztah se nijak nevyvíjí a zdá se, že jde jen o zábavu. Heleně se „*stane*“, že vyrazí na diskotéku a vyspí se náhodně s cizím mužem u něj doma. Následně hovoříme na téma pohlavních infekcí, nežádoucího otěhotnění a ochrany před nimi. Heleně je líto, jak sama sebe ohrozila a již nechce podobnou akci opakovat. Po čase se Helena seznámí se starším mužem (58), kterého pozve na návštěvu do bytu. Po diskusi na téma bezpečnosti tohoto konkrétního vztahu pro Helenu i po osobním setkání s tímto mužem, usuzují, že muž se jeví bezpečně i vůči dětem, zdá se, že si s Helenou rozumí a chová se k ní s péčí a respektem. Helena zejména oceňuje jeho inteligenci a zkušenosti a uvádí, že mimo dotyky se zatím sexuálně nesblížili, přičemž se toho neobává.

Za zajímavý projev Heleniny vnitřní vyzrálosti považují její schopnost sebereflexe a introspekce, která se projeví například v aktivitách během bytových setkání. V rámci podpory kompetencí jsme klientkám nabídly obvykle používanou aktivitu. Jmenuje se *Moje role*. Ženy dostanou za úkol rozmyslet si do dalšího setkání, jaké jsou jejich životní role, přičemž úkolem je dát jich dohromady co nejvíce, v ideálním případě deset, dále je jejich úkolem vymyšlené role několikrát seškrtnat, až jim zbudou poslední čtyři, seřazené dle subjektivního významu. Tato aktivita je obvykle pro klientky poměrně náročná a působí jim mnoho potíží splnit zadaný úkol. Helena však neměla s aktivitou

žádné potíže, ani nejevila známky rozčarování při průběžné reflexi během aktivity. Helena sepsala jedenáct svých rolí: „*máma, sestra, pečovatelka, uklízečka, pomocná síla, chudák, síla Duchu na zemi, pozorovatelka života, doplňovač pro rodinné příslušníky, bojovnice a žena*“. Po seškrtání a seřazení dle priorit jí zůstane na papíře: „*1. žena, 2. máma, 3. pečovatelka, 4. síla Duchu na zemi.*“ Považuji Helenin soupis za velmi vyzrálý a ukotvený, zejména ve srovnání s ostatními klientkami.

V poslední fázi pobytu, se věnujeme s klientkou výhradně hledání nového bydlení pro Helenu a podávání žádostí o ubytování a klientka odchází do dalšího azylového domu.

Helena navštěvovala i po svém odchodu z azylového domu svépomocné skupiny, ještě zhruba rok. Z azylového domu pro matky s dětmi, kam odešla z bydlení v našem zařízení, se odstěhovala ke svému staršímu příteli do podnájmu.

Helena absolvovala kurz pracovnice v sociálních službách a našla si práci pečovatelky v domově pro seniory, jak plánovala. V práci je velmi spokojená.

Od přítele se následně odstěhovala, protože jí nevyhovoval jeho přístup k dětem, dle klientky byl „*agresivní*“ (chtěl Helenina syna Aleše fyzicky trestat za neposlušnost). Klientčin vztah s přítelem však stále trvá, pouze Helena s dětmi bydlí nyní zcela samostatně.

4.5.3.3 Sociální terapie

Klientka přišla před dvěma měsíci do Prahy, aby zde žila, nové prostředí je pro ni vzrušující, ale cítí také určitý pocit bezpečí, plynoucí z toho, že nežije v blízkosti lidí spojených s její minulostí. Nikoho tu nezná a může začít znovu. Na druhou stranu si Helena uvědomuje vlastní nezakotvenost, cítí se ohrožená neznámými nástrahami, má obavy že nezvládne běžný život, má strach z představy, že by měla bydlet jednou samostatně.

Helena by si časem ráda našla práci, chtěla by se stát pečovatelkou o seniory, protože „*ví, že by to zvládla*“ a láká ji představa sdílení zkušeností s nimi.

Helena se potřebuje seznámit s běžným všedním životem a využít zázemí chráněného prostředí azylového domu k tomu, aby zažila a pocítila své kompetence, získala nutné informace o možných nástrahách samostatného fungování mladé přitažlivé ženy ve městě. Helena se stydí za svůj společensky i lidsky „*nepřijatelný*“ životní příběh a hovoří o potřebě přijetí a respektu od „*běžným způsobem žijících lidí*“.

Helena je ve mnoha ohledech velmi dětská a naivní, dotazuje se prakticky na všechno, co dělá. Je znát, že žila dosud izolovaně, i to, že mnoho věcí za ni do nedávna vyřizoval její otec. Během Helenina pobytu v azylovém domě vnímám, že zde sdělováním svých obav, plánů a úspěchů získává cenné sebezpevnění a zvyšuje svou kompetentnost.

Helena si prakticky před každou akcí, ať již je to jednání na úřadech, schůzka ve škole, rande či pracovní pohovor vytváří do detailu vykreslenou fantazijní představu. Dle vlastních slov „*se tak zbavuje strachu*“. Helena se mě často dotazuje, zda má vše nutné připraveno, jestli je správně upravena, na co se jí pravděpodobně budou ptát a jak by měla odpovědět. Správné odpovědi však Helena obvykle zná, jen si není jistá sama sebou. Jakmile se pokusím otázku obrátit zpět na ni: „*Jak byste situaci řešila, kdybychom neměli nyní schůzku?*“, klientka odpovídá a ihned vyžaduje ujištění, zda by jednala správně a získává tak pocit kompetentnosti.

Někdy klientka zapomene odejít dostatečně včas, přesto však dohodnuté akce neruší, snaží se poctivě absolvovat vše, co má v plánu.

Po uskutečnění schůzek mimo zařízení, Helena na individuálním setkání obvykle potřebuje vyprávět, jak celá akce proběhla a žádá o můj názor, zda se zachovala správně, nebo zda neudělala chybu.

Helena si uvědomuje vlastní výjimečnost, co se týče osobních hranic. Například přijde s nápadem, že práce prostitutky jsou snadno vydělané prostředky pro matku, která se snaží zajistit svou rodinu a zároveň ví, že to není dobrá volba. Heleny cílem však je dodržovat pravidla tak, aby zůstala „*v normě*“ a jednala „*správně*“. Klientka by ráda v tomto duchu také vychovala své děti a chce být pro ně dobrým příkladem. Proto si Helena své jednání neustále ověřuje a je tedy poměrně závislá na tom, s kým je v blízkém kontaktu. Helena se učí vybírat mezi lidmi, komu může důvěřovat a ke komu být sdílná. Častým našim tématem na individuálních setkáních s Helenou je rozpoznání nebezpečí a nácvik reakcí na agresivní jednání. S agresivním jednáním má Helena také potíže u své spolubydlící, která často hlučně nadává, dokonce hází předměty či bouchá do stolu. Helena vůbec neví, jak má v takové situaci reagovat, cítí paniku, instinktivně ztuhne a stáhne se do sebe, nedokáže se slovně projevit. Heleně se podaří toto téma přinést také na společné bytové setkání a otevřeně si o něm se spolubydlící promluvit. Výsledkem je, že sice stále neumí reagovat na nečekané výlevy spolubydlící, nicméně již necítí ohrožení a dokáže odejít z místnosti.

4.5.4 Ověřování výsledku

4.5.4.1 Pozitivní výsledky práce

Helena přichází do našeho azylového domu v situaci, kdy se její život již zásadním způsobem mění a samotný pobyt zde, je pro ni velkým krokem k lepšímu. Pro Helenu je téměř jakákoli informace přínosem a jakákoli podpora jí přichází vhod. Helena dává neustále najevo své nadšení i překvapení ze sdělovaných informací.

Na druhou stranu je na místě ostražitost, protože klientka vnímá každý detail velmi citlivě, každé hodnocení je pro ni důležité a osobně se k němu vztahuje. Helena je křehčí a zranitelnější, než ostatní klientky.

Domnívám se, že klientka využila maximum nabízených služeb v našem azylovém domě, získala mnoho užitečných sociálních kompetencí, dostalo se jí podpory a přijetí, ocenění i možnosti ujasnit si vlastní směřování. Za velký úspěch a nezbytnou pomoc v Helenině případě, považuji její přijetí psychologické pomoci a pravidelné návštěvy psycholožky i s dětmi.

Helena se také velmi aktivně zapojila do svépomocné skupiny, kde se učí hlídat hranice své sdílnosti a zároveň je velmi podporující vůči ostatním členkám skupiny.

Heleně se podařilo najít školu pro svou dceru i speciální školku pro svého syna a našla také partnera, se kterým se cítí bezpečně a jímž je již zmiňovaný starší muž. Jejich vztah se postupně rozvíjí, neomezuje se na setkání v parku, ve městě, či u něj doma, ale přítel pravidelně navštěvuje Helenu v azylovém domě, kde potkává také klientčinu spolubydlící i pracovníky azylového domu a partner spolu s Helenou a s dětmi plánují a uskutečňují společné víkendové akce.

Klientka si je vědoma svých omezení, o nichž také umí dobře komunikovat. Má zatím obavy bydlet sama, stejně jako se bojí nastěhovat se s dětmi k partnerovi. Helena ví, že než se jí podaří socializovat dle svých ideálních představ, je třeba dlouhodobější snahy a mnoha zkušeností v průběhu dalších několika let jejího života.

4.5.4.2 Nedostatky práce, negativní jevy

Heleně se přes veškerou snahu nepodařilo během pobytu v azylovém domě najít práci ani brigádu. Tato skutečnost stojí v cestě k jejímu většímu osamostatnění. Helena přitom nevnímá ani svůj romský původ, ani své nedokonalé vzdělání (přetrvávající potíže s psaním a čtením) jako hendikep při hledání zaměstnání a má mnoho nápadů, kde by se mohla uplatnit, pracovala by ráda.

4.5.4.3 Poučení z případu

Helenin případ je pro mou další praxi velmi užitečný. Na případu Heleny jsem si uvědomila prospěšnost komunity klientek. Kolik práce odvádějí klientky setkáním a soužitím jedna s druhou, co jim může prostředí azylového domu nabídnout samo o sobě, pomineme-li profesionální pomoc ze strany sociálních pracovníků. Helena, která má nedostatek běžných životních zkušeností, se od své spolubydlící dozvídá neustále něco nového, zejména co se týče zvládnutí komunikace s úřady, získávání a udržování sociálních kontaktů (přátelství, partnerství), výchovy a interakce dětí atd.

Přínos klientky Heleny pro mě (a snad nejen pro mě), spočívá v tom, jakým způsobem dokáže zasáhnout do předsudků všech, kdo se s ní byť jen letmo setkají. Heleny odzbrojující naivita v kombinaci se spontaneitou, optimismem, komunikativností a vřelou vstřícností, nenechá nikoho na pochybách, že osobní setkání s nevzdělanou a hluboce traumatizovanou Romkou může být přínosem a zdrojem inspirace.

4.6 Kasuistika Aleny

4.6.1 Sociální evidence

4.6.1.1 Základní údaje o klientce

Aleně je 43 let, má středoškolské vzdělání, byla do našeho zařízení přijata z utajeného azylového domu mimo Prahu, kde nemohla najít práci, proto uvítala možnost získat azyl v Praze. Klientka má za sebou domácí násilí ze strany několika po sobě následujících partnerů a jejím hlavním cílem je nalezení práce, podnájmu a zápis své šestileté dcery do školy

4.6.1.2 První kontakt s klientkou

Alena přišla na přijímací pohovor s dcerou, která si po celou dobu nerušeně kreslila. Alena je energická žena, na první pohled působící samostatně a asertivně. Svými dotazy se snaží zorientovat v povinnostech a službách, jichž může v azylovém domě využít. Vítá možnost přístupu na internet a telefon, ptá se na pravidla, zejména návštěvní řád a dobu příchodů a odchodů.

Když se Aleny ptám na okolnosti a důvody jejího bydlení v azylovém domě, stručně odpoví, že důvodem je opakované domácí násilí. Zaznamenávám vlastní obavu o Aleninu motivaci spolupracovat na individuálním plánu, klientka se zdá být uzavřená a soběstačná.

4.6.2 Sociopsychická anamnéza

4.6.2.1 Situace po prvním kontaktu

Pravidelná setkání s Alenou probíhají jako u ostatních klientek jednou týdně individuálně, jednou týdně skupinové sezení v azylovém bytě.

Alena se ihned po ubytování dotazuje na možnost vymalovat azylový byt, pěstovat zeleninu na zahrádce, používat zahradní gril a přináší další nápady, co by chtěla v azylovém bytě změnit. Když naše povolení získala, skutečně vymalovala azylový byt, vysázela zeleninu, zahradu upravila, uklidila, posekala, zalila a během prvního víkendu začne se spolubydlíci na zahradě grilovat.

Stejně iniciativně se Alena projevuje na individuálním setkání i na skupinovém sezení, ujme se slova a ke každému tématu okamžitě vypráví své zážitky z ostatních azylů i ze života, přičemž srší nápady, co by ráda uskutečnila v nejbližší době.

Oproti očekávání je Alena brzy také sdílná a záhy začne sama hovořit o své minulosti a osobních tématech, o opakujícím se domácím násilí i o vlastní rodině a dětství.

Alena se zdá být tak zkušená, čínorodá a aktivní ve všech směrech, že její přítomnost v azylovém domě působí zpočátku naprosto nepochopitelně.

4.6.2.2 Sociální a rodinná anamnéza

Klientka má dvě děti, šestnáctiletou dceru, která žije s babičkou, Aleninou matkou a šestiletou Irenu, která s ní bydlí v azylovém domě. S otcem starší dcery se Alena rozvedla kvůli domácímu násilí. Mladší dceru Irenu má klientka s přítelem, jenž s nimi zpočátku nežil, neboť byl již ženatý. Poté se rozvedl a zkoušeli opakovaně žít jako rodina. Příklad se však opíjel, ponižoval Alenu, nepřispíval na společné bydlení a opakovaně ji fyzicky napadal. Po rozchodu s přítelem se klientka dověděla, že i s původní ženou se rozvedl kvůli domácímu násilí. Dokud byl přítel ještě ženatý, platil alimony Aleně spolehlivě, jakmile se však rozvedl, přestal téměř na svou dceru Irenu přispívat.

Jakmile se objevilo ze strany Alenina přítele domácí násilí, odešla a několik let se stěhovala po azylových domech. Zároveň klientka opakovaně podávala žádost o sociální byt a získala jej. Když dcera Irena onemocněla, Alena nevydělal dost peněz, zpozdila se s placením nájemného a byla ze sociálního bytu vystěhována. Poté zkusila bydlet opět s přítelem, otcem Ireny, který se po čase choval stejně agresivně jako předtím.

Alena měla svědka na napadení přítelem na veřejnosti, a proto podala trestní oznámení a odstěhovala se do utajeného azylového domu.

Navzdory trestnímu oznámení Alenin přítel zažádal o získání dcery do vlastní péče, protože nemohl vyhovět Alenině žádosti o zvýšení alimentů. Proběhl soud, kde klientka přesvědčila přítele, aby svou žádost o dceru stáhl, díky čemuž ona stáhne požadavek na zvýšení alimentů.

Alenina dcera Irena trpí chronickou srdeční chorobou a nesmí být fyzicky přetěžována. Klientka ji chrání před pohybem, následkem čehož je lehce obézní.

Alena má z předchozího azylového domu dluh 13 000,- Kč na nájemném, který postupně splácí z brigády. Pracuje nárazově v mateřském centru, práce s dětmi ji velmi baví. Klientka vystudovala Střední pedagogickou školu.

Alena se rozhovořila o svém dětství. Vyrůstala pouze s matkou, modelkou, pro niž byla zátěží. Pokud s ní matka trávila čas, přála si, aby byla Alena atraktivní, dodržovala dietu a oblékala se dle módy. Alena nebyla štíhlá, ani vysoká a matka jí dávala najevo, že neplní její představy a dělá jí ostudu. Klientka trpěla komplexy méněcennosti a cítila se matkou nepřijatá. Když bylo Aleně 18 let, odstěhovala se od matky a odjela za svým otcem, který je cizinec mimo Českou republiku. Tam se setkala s dalšími nevlastními sourozenci, avšak nedokázala s nimi, ani s otcem navázat vztah, a tak se vrátila zpět do České republiky.

S matkou nemá Alena dodnes dobrý vztah, prakticky se s ní nevidá, přestože u ní žije Alenina starší dcera. Starší dcera klientku pravidelně navštěvuje v azylovém domě.

Alena má v současné době staršího přítele, kterého poznala v jiném azylovém domě a který má ve vlastní péči dvě svá vnoučata, o něž se stará.

4.6.2.3 Hodnocení informací

Alena je inteligentní, praktická a kreativní žena, která se umí přihlásit o svá práva. Když klientka mluví o svých negativních zkušenostech, nedokáže však skrýt slzy, sebelítost a pocit ukřivdění.

Domnívám se, že Alena svůj pocit ukřivdění kompenzuje zvýšenou snahou získat výhody a obejít nepříjemná pravidla. Hledá způsoby, jak získat na služby slevu, ačkoli dostává příspěvek na bydlení, dotazuje se, zda musí přijít na domluvené schůzky, pokouší se na poslední chvíli měnit termíny apod. O dluhu na poplatek za ubytování, který Alena splácí, se dovídáme na základě telefonátu z azylového domu, kde byla Alena dříve ubytována, přitom byla na dluhy dotazována během přijímacího řízení, kdy odpověděla, že žádné nemá. Klientka si několikrát domlouvá schůzku, aby zajela pro své věci do předchozího azylu, následně však na schůzky bez omluvy nedorazí.

Pro signály předznamenávající možné potíže s Alenou jí připomínám nutnost dodržování všeho, na čem jsme se spolu domluvily.

Alena projevuje během komunikace skepsi ohledně své budoucnosti s muži, říká, že již nikdy nechce bydlet s mužem ve společné domácnosti. Klientka hovoří o tom, že „nevěří v existenci mužů, kteří by ocenili také jiné hodnoty, než ženské proporce“. Je zde

patrná traumatizace domácím násilím a nedostatek pozitivních zkušeností ve vztazích s muži.

Na druhou stranu se Alena ráda obléká sexy až vyzývavě, protože hodnotí odhalení tělesných předností jako „*vyplácející se při jednání s muži*“.

Když klientka komunikuje o svém současném příteli, který ji navštěvuje v azylu i se svými vnoučaty a jehož také Alena minimálně jednou týdně navštěvuje, nezapomíná dodat, že je to pouze kamarád, s nímž je pro ni vztah nemyslitelný a zmiňuje fyzický odpor, který k němu cítí.

Alena mluví o předurčenosti vlastní rodinou, o tom, že „*každý je bohužel obětí prostředí, kde vyrůstal*“.

Klientka se svou kombinací inteligence, píle, flexibility a aktivního přístupu, zjevné jak při komunikaci, tak svým jednáním, vymykala obvyklým charakteristikám klientek přijímaných do azylového domu. Její zkušenosti opakovaného domácího násilí a dlouhodobého stěhování z jednoho azylového domu do jiného, z ní naopak činí typickou uživatelku těchto služeb, která se z důvodu nízkého sebevědomí a naučené bezmocnosti vrací stále zpět do prostředí, na které je zvyklá. Alena při setkání, kde hovoříme na téma, jejích obav, že již nezíská možnost sociálního bydlení a na běžný podnájem finančně nedosáhne, pokud chce dceři dopřát vše potřebné (uvádí kvalitní hračky, knihy, stravu, prázdninové výlety..). Klientka zároveň vyjadřuje pro mě překvapivé zjištění. V azylovém domě „se necítí osamocená“ a kdyby se odstěhovala do samostatného bytu, „*stýskalo by se jí*“. Vnímám zde zjevný rozpor. Alena, která stejně jako ostatní klientky azylového domu uvádí, že by „*chtěla bydlet samostatně*“ a do svého individuálního plánu zahrnuje kroky vedoucí k tomu, aby se jí to povedlo, se zároveň obává osamocení, zvykla si na svou přirozenou „*komunitu*“, společnost monoparentálních rodin, sdílejících podobné životní osudy. Cítí svou přináležitost k prostředí azylových domů, kde po dlouhou dobu pobývá.

4.6.3 Navrhování řešení a plán pomoci

4.6.3.1 Socioterapeutický plán

Klientka si za svůj hlavní cíl vytyčila nalezení práce, hledání vlastního podnájmu a školy pro dceru.

Alena uvažuje také o rekvalifikaci na práci v sociálních službách a o vyhledání psychologické pomoci pro práci na vlastním sebevědomí.

Klientka chce podat žádost o sociální byt a sepsat stížnost na OSPOD, kde podpořili jejího přítele v žádosti o dceru, když nechtěl platit vyšší alimenty. Stížnost se má zakládat na upozornění, že příteli, na kterého Alena podala v minulosti trestní oznámení za napadení a domácí násilí, nepřísluší zodpovědná role pečujícího rodiče.

Za značně ambivalentní považují, že zároveň s tím Alena kontaktuje bývalého přítele a sejde se s ním, přičemž se chce domluvit na hlídání dcery v době, kdy má v plánu pracovat. Irena nastupuje do školy až za půl roku a Alena nechce na tuto dobu hledat školku.

4.6.3.2 Konečný program sociální pomoci a jeho průběh

Alena absolvuje dvě pravidelná setkání týdně, jedno v azylovém bytě při skupinovém sezení s ostatními obyvatelkami bytu, druhé individuální se sociální pracovníci, konkrétně se mnou. Klientka pracuje zejména na hledání nové práce, zároveň dojíždí zhruba jednou měsíčně na brigádu do mateřského centra, kde připravuje program pro děti.

Klientka pobírá 2000,- Kč sociální příplatek, 600,- Kč přídavek na dítě, 1800,- Kč příplatek na živobytí v hmotné nouzi, 2500,- Kč příspěvek na bydlení, 2000,- Kč alimenty a z úřadu práce je klientce hrazeno pojištění zdravotní i sociální.

Zůstává záhadou, jak se podařilo Aleně vytvořit předchozí dluh, protože se zdá, že s penězi zodpovědně hospodaří, má spočítáno, kolik může měsíčně splatit, aby jí zbylo na nájem, stravu a cestovné, dokonce spoří na dárek pro dceru k narozeninám a na jejich společnou dovolenou.

Na skupinovém setkání Alena a její spolubydlící živě diskutují na téma partnerských vztahů a výchovy dětí. Klientky převážně sdílejí své životní zkušenosti. Na jednom ze setkání se objeví téma sexuálního zneužívání, kdy Alena připojí své podezření,

že Irena byla sexuálně obtěžována třináctiletým chlapcem v azylovém domě, kde bydlely. O celé události má jen kusé informace, Alena uvádí, že dcera se v určitém bodě vyprávění zasekne a nechce jí říci další podrobnosti, ani odpovídat na její dotazy.

Toto podezření řešíme dále na individuálním setkání a Alena se následně objedná s dcerou na konzultaci v Dětském krizovém centru. Bohužel na dohodnutou konzultaci klientka nedorazí, s odůvodněním, že krizové centrum nenašla a po půl hodině hledání vzdala. Znovu se objednat nechce.

Alena uskuteční v azylovém bytě několik volnočasových aktivit, kterými jsou společné grilování na zahradě, výroba šperků a návštěva kina. Během společných aktivit se vztahy na azylovém bytě zdají být idylické, avšak Alena své rozhořčení přináší na individuální setkání.

Alena má podezření, že její spolubydlíci se potají opíjí a kombinuje alkohol s léky. Klientka uvádí, že spolubydlíci je často během dne omámená a prakticky většinu času odpočívá ve svém pokoji. Ačkoli se snažím toto téma vrátit na skupinové setkání, aby ženy řešily svůj konflikt otevřeně, záměr se nezdaří a Alena nadále informuje o tom, že její spolubydlíci překračuje stanovená pravidla.

Domnívám se, že za Aleny pozorností, kterou věnuje problémům své spolubydlíci, se skrývá pocit nespravedlnosti. Její spolubydlíci nehledá práci a ani to v nejbližší době neplánuje, protože si vystačí s vysokými alimenty. Když se Alena vrací z pracovních pohovorů, kam bere s sebou dceru, její spolubydlíci sleduje televizi, nebo tráví čas s maminkou, která ji často navštěvuje.

V druhé pobytové fázi se Aleně podaří najít noční brigádu doplňování zboží v supermarketu, zatímco dceru hlídá její otec. Tématem individuálních setkání se stává bezpečnost a spokojenost dcery, která tráví noci u člověka, jemuž Alena nedůvěřuje. Alena téma uzavírá s tím, že hlídání Ireny otcem je jedinou možností, jak si udržet práci.

Nabídka psychoterapie, kterou měla Alena původně v plánu navštěvovat, aby tam pracovala na tématu sebevědomí, zůstává nevyužita a odůvodněna Aleninou časovou indispozicí, z důvodu pracovního vytížení.

Po několika týdnech začíná být na Alenině fyzické kondici znát nepravidelný režim a noční směny. Nedostatek spánku Alenu viditelně vyčerpává, je bledá, má kruhy pod očima, působí zmateně, je zapomnětlivá a roztržitá. Spánkový deficit dohání Alena

během víkendů u svého kamaráda, kdy si dcera hraje s jeho vnoučaty, případně jdou děti společně s kamarádem na výlet a Alena mezitím spí.

Již za několik týdnů dostává Alena v práci nabídku navýšení úvazku i platu a povýšení na vedoucí noční směny. Klientka neskryvá velkou radost z úspěchu, ale paradoxně se zároveň stává naprosto nespolehlivou, co se týče domluvených termínů plateb za bydlení. Alena přestává zvládat běžný provoz v azylovém bytě. Když po noční směně vyzvedne dceru od přítele a zpozdí se na zápisu ve škole, nestihne zaplatit ubytování v posledním možném termínu a dostane písemnou výstrahu. Klientka je upozorněna na nebezpečí plynoucí z neplnění pravidel azylového domu, jímž je ukončení smlouvy ze strany azylu. Prakticky to znamená nutnost okamžitého vystěhování, bez ohledu na nezajištěné náhradní bydlení.

V této fázi se dopustím profesionální chyby, za kterou dostanu písemné pokárání od zaměstnavatele. Před odjezdem na dovolenou přijmu platbu od Aleny mimo prostory azylového domu, abych zamezila potížím Aleny. Platba je sice včas doručena, avšak můj vstřícný krok je porušením organizačních pravidel.

Než se pak vrátím z dovolené, s Alenou je již rozvázána smlouva z důvodu opakovaného neplnění pravidel azylového domu, protože se o den zpozdila s následující platbou.

Domnívám se, že tento důvod není dostatečný pro nucený odchod z azylového bydlení ze dne na den a svůj nesouhlas diskutuji se zaměstnavatelem. Aleně to však v její situaci již nepomůže.

Protože byla Alena z azylu vykázána, neměla připravenou žádnou alternativu bydlení a odešla tak dočasně bydlet ke svému příteli, který jí tuto možnost již dříve nabízel. Sestěhování však v jeho očích celý vztah posunulo na partnerskou rovinu. Alena neopětovala sexuální náklonnost svého přítele a ten na ni po několika týdnech fyzicky zaútočil. Klientka odešla do dalšího azylového bydlení. Pozdější pozvání na svépomocnou skupinu v našem azylovém domě Alena odmítla, z důvodu pracovní vytíženosti.

4.6.3.3 Sociální terapie

V případě Aleny se snažím o strukturovaný pevný a vlídný přístup, který vzhledem k jejímu vyššímu věku nemůže být z mé strany direktivní. Role poradce při práci s individuálním plánem je místy podobná roli trenéra, pro své zaměření na cíl, sledování

kroků k cíli vedoucích, hledání příčin neúspěchu atp. Alena, která nepotřebovala nácvik asertivity, komunikace, či pomoc při jednání na úřadech, se více než ostatní klientky dostávala do konfliktu s pracovníky (například byla pokárána za nedovolené otrhání broskví na stromě, o který pečovala, což vnímala jako velkou nespravedlnost.) Bylo proto důležité, poskytovat jí nejen pevné hranice a důslednost při plnění domluvených úkolů, ale zejména srozumitelné a jasné vyjadřování.

Alena dostává prostor pro sdílení, dávám jí najevo svou podporu, empatii a otevřenost k řešení bolavých a intimních témat, bude-li mít o to zájem.

Alena má za sebou mnoho náročných životních zkušeností, je jí 43 let a v situacích, kdy si neví rady či se mýlí, vnímá mnou poskytnutou zpětnou vazbu jako ohrožující a okamžitě ji odmítá („*to v žádném případě*“, „*to určitě ne*“ apod.).

Alena však oproti tomu bere velmi vážně podporu i ocenění za aktivitu, pracovitost a schopnost postarat se o své i dceřiny potřeby. Někdy mám dojem, že dcera Irena je Aleniným rozmazlováním, péčí, tvůrčími nápady a aktivitami chráněna před realitou natolik, že nepocítuje stěhování a bydlení v azylových domech jako stresující.

Klientka dokáže s nadšením pracovat a užívat finanční i osobní zisk se zaměstnáním spojený. Se všemi Aleninými pozitivy nápadně kontrastuje fakt, že přišla o sociální byt, kde měla spokojené zázemí pro sebe a svou dceru. Je velmi nepravděpodobné, aby sociální byt, který získají jen nejhouževnatější sociálně slabé osamělé matky, získala Alena podruhé. Dalšími překážkami na klientčině cestě k vyrovnanému životu je její dluh z předchozího azylu či neustále se opakující zkušenosti s násilím ze strany mužů.

Jako by Alena nebyla připravená na zlepšení životních podmínek a sama sobě opakovaně znemožňovala vystoupit z těžkého života, na který je zvyklá. Vždy, když se vlastním přičiněním Alena zaslouží o změny, zasáhne ji nečekaná událost, která zmaří její plány a znovu ji uvrhne do ukřivděné role oběti, tak jak je popsáno v podkapitole 3.3.

4.6.4 Ověřování výsledku

4.6.4.1 Pozitivní výsledky práce

Hlavním Aleniným cílem bylo nalezení práce, podnájem a školy pro svou dceru. Dvou cílů ze tří dosáhla klientka úspěšně a v krátkém čase.

Domnívám se, že na Alenu měla dobrý vliv podpora a důvěra v její schopnosti, kterou jsem jí dávala najevo, stejně tak jako spolupracující kolegyně, sociální pracovnice a kterou měla možnost projevit také realizací změn na azylovém bytě, možností aktivně přispět ke zlepšení vnitřního prostředí dočasného domova pro sebe i pro ostatní.

Alena získala v našem azylovém bytě i možnost srovnání se svou spolubydlící, uvědomila si vlastní kompetence samostatně se o sebe postarat.

4.6.4.2 Nedostatky práce, negativní jevy

Z mé strany došlo k profesionálnímu nedostatku, který jsem popsala, avšak další vývoj událostí ohledně Aleny, za mé nepřítomnosti, považuji za velmi nešťastný. Zásadní problém vidím nejen v principu nastavení pravidel této konkrétní instituce (azylového domu pro matky s dětmi) a jejich dodržování, ale i v selhání v rámci následného vedení případu jiným pracovníkem. Alena byla i přes dobře se vyvíjející životní změny a kvalitní práci na svém individuálním plánu, vržena „přes palubu“ a do nutnosti řešit velmi zátěžovou situaci náhlé ztráty bydlení, namísto pokroku v započatých změnách a získání podpory vlastních kompetencí. Její opakující se scénář oběti ocitající se v situacích nečekané traumatizující události byl stvrzen, přestože nastala situace a téma nedodržování termínů, přímo vybízelo k hlubšímu zpracování a dalo se spíše zužitkovat ku prospěchu klientky.

4.6.4.3 Poučení z případu

Domnívám se, že na počátku Alenina pobytu v našem azylovém zařízení jsem měla klientce opakovaně nabídnout více kontaktů na jí navrhovanou psychoterapii, v době, kdy pracovala jen brigádně a měla více času.

V případě řešení klientčina konfliktu se spolubydlící, kterým dle mého názoru opakovaně odváděla pozornost od vlastních témat, jsem měla zaujmout pevnější postoj a vracet Alenu během individuálních setkání k jejím osobním tématům.

Co se týče postupu zvoleného v mé nepřítomnosti, kterým bylo vystěhování klientky z azylového bytu pro opakované nedodržení termínu platby, považuji toto řešení za příležitost k zabývání se tématem nedodržování termínů a jeho významem pro klientku, motivací k takovému jednání. Domnívám se, že vyústění problému v ukončení smlouvy o pobytu s klientkou bylo způsobeno zejména tím, že nikdo mimo mě nekonzultoval s klientkou individuálně a tudíž nebylo možno pracovat s ní na tématu nedodržování termínů dostatečně intenzivně. Vyloučení tedy bylo shledáno jediným řešením, možnou reakcí na překročení domovního řádu, reakcí dávající najevo důslednost v dodržování pravidel. V případě Aleny však dle mého názoru toto řešení nepřineslo pozitivní efekt, ve smyslu poučení o dodržování pravidel nejen proto, že Alena již podobných zkušeností měla mnoho, ale také proto, že tato důslednost postrádala možnost uvědomění během komunikace se mnou, jako sociální pracovnící, s níž klientka intenzivně pracovala po několik měsíců a měla s ní vybudován pevný, vlídný vztah.

Následovalo fyzické napadení Aleny přítelem, k němuž se odstěhovala z našeho azylového domu. Nucené stěhování z azylového domu považovala klientka za příčinu situace násilného napadení ze strany jejího přítele, jak jsem se dověděla z následujícího telefonického rozhovoru s Alenou, po mém návratu z dovolené.

Situaci bych nyní řešila jinak. Před svým odjezdem na dovolenou bych se s kolegyní, která mou práci dočasně přebírala, dohodla na postupu v neočekávaných situacích, aby nedošlo k odchodu klientky z azylového domu ještě před mým návratem z dovolené. Bylo by tak možné s problémem nedodržování termínů dále pracovat.

4.7 Sekundární interpretativní analýza

V sekundární interpretativní analýze se budu zabývat třemi tématy prolínajícími se všemi uvedenými kasuistikami i celou mou dvouletou prací s klientkami v azylovém domě pro matky s dětmi.

Témata *vztah klientky a její primární rodiny, posttraumatická stresová porucha a recidiva pobytu v azylových domech* jsou nejprve krátce představena, poté je shrnuto v tabulce, tak jak se témata projevují v chování jednotlivých klientek a následně chování klientek interpretují.

4.7.1 Témata interpretativní analýzy

Téma *vztahu klientky a její primární rodiny* stojí na počátku jejího sociálního fungování, v primární rodině vzniká bazální důvěra, utvářejí se zde vzorce chování člověka a strategie řešení problémů. Prozatím jsem se ve své praxi nesetkala s uživatelkou služeb azylového bydlení, jejíž vztahy s primární rodinou by byly idylické. Klientky obvykle neudržují vztahy se svými primárními rodinami, ať již rodiči či sourozenci a obvykle také hovoří o svých rodinách jako o víceproblémových. Pokud některé klientky vztahy s primárními rodinami udržují, pak jsou tyto vztahy příliš úzké, narušující přirozené hranice intimity a bránící klientkám v osamostatnění.

Jak je popsáno v kapitole 3.3, u klientek v azylových domech pro matky s dětmi se mj. vyskytují projevy *posttraumatické stresové poruchy*. Převážná většina klientek azylových domů se v minulosti stala obětí násilných trestných činů, obvykle domácího násilí, znásilnění či sexuálního zneužívání. U mnohých klientek je proto rozvinutá PTSP nebo se projevují některé její příznaky.

Co se týče *recidivy pobytu v azylových domech*, drtivá většina klientek azylových domů při podávání žádosti o azylové bydlení udává jako svůj cíl odchod do samostatného podnájmu, obvyklou praxí je však několikanásobný pobyt monoparentální rodiny ve více než dvou azylových zařízeních, přičemž v některých případech se recidiva pobytu v azylových domech objevuje i po opakovaném úspěšném odchodu z azylového domu do ubytoven, sociálních bytů či podnájmu.

4.7.2 Tabulka č. 1

Témata interpretativní analýzy v chování klientek uvádím pro lepší přehlednost v tabulce.

	Anna	Helena	Alena
Klientka a její primární rodina	příliš blízký vztah s rodiči	týrání včetně sexuálního zneužívání v dětství	s matkou, otcem ani sourozenci se nestýká
	s bratrem klientky není v kontaktu nikdo z rodiny	závislost obou rodičů na alkoholu	cítí se být "obětí své rodiny"
	klientka platí za hlídání svého syna své matce	se svou rodinou není v kontaktu	negativní vztah k matce
	klientčinu korespondenci otvírají rodiče		
	klientku doprovázejí rodiče k lékaři a na úřady		
Posttraumatiská stresová porucha	opakované domácí násilí	týrání a domácí násilí včetně sexuálního zneužívání v dětství a následně i v dospělosti	opakované domácí násilí, návraty k násilnému partnerovi
	udržuje kontakt s násilným partnerem se znaky závislosti	noční můry, flashbaky	svěření dcery Ireny přes noc násilnému partnerovi
	snížené sebevědomí	ztuhnutí při zlostném chování spolubydlicí	zadluženost, neplnění dohod, neplnění termínů plateb
	násilí v dětství ze strany bratra	pocity viny	pocit ukřivděnosti, pocit oběti
		strach z tmy a samoty	nedůvěra vůči všem mužům
			nucený odchod z azylu pro nedodržování pravidel
			fyzické napadení přítelem
Recidivita pobytu v azylových domech	několikanásobný pobyt v azylových domech	několikanásobný pobyt v azylových domech	mnohaletý pobyt v azylových domech po celé ČR
		pocit nepřipravenosti na samostatné bydlení	ztráta sociálního bytu
			pocit stesku po azylovém domě
			strategické využívání finanční výhodnosti bydlení v azylovém domě

4.7.3 Interpretativní analýza jednotlivých klientek

4.7.3.1 Interpretativní analýza Anny

Annin vztah s primární rodinou byl charakterizován každodenním osobním či telefonickým kontaktem s rodiči. Anna sama již na počátku zařadila do svého individuálního plánu nastavení hranic s rodiči, protože jí vadil příliš těsný kontakt s nimi. Klientka si stěžovala na nerespektování soukromí rodiči, kteří otvírali její soukromou korespondenci a doprovázeli ji k lékaři či na jednání s úřady. Sama Anna vidí jako důvod příliš těsného vztahu svou pozici jediného dítěte, jež nastala poté, kdy došlo mezi klientčiným bratrem a celou rodinou k naprostému přerušení kontaktu, který dosud nikdo neobnovil. Velmi kontrastně pak působí fakta, že Anna platila své vlastní matce za hlídání syna nebo že matka klientce i přes blízký každodenní kontakt nepopřála k narozeninám.

Anna byla obětí eskalujícího domácího násilí a bylo pro ni velmi dlouho neuskutečnitelné přerušení kontaktu s násilným partnerem, s nímž si vyměňovala korespondenci i přes jeho pobyt ve výkonu trestu. Stále partnera obhajovala a po dobu pěti let násilí tajila i před vlastními rodiči, s nimiž byla v každodenním kontaktu, což poukazuje na syndrom týrané ženy. Anna sama vnímá jistou souvislost mezi násilím, které probíhalo již v dětství ze strany jejího bratra a násilím partnera, jemuž také vše odpouštěla. Anna byla snadno ovlivnitelná jak ve vztahu k rodičům, tak ve vztahu se spolubydlící, jejíž stupňující se požadavky nedokázala odmítat, což svědčilo o nízkém sebevědomí, kterého si klientka byla vědoma a chtěla na něm pracovat prostřednictvím nácviku asertivity a hubnutí.

Co se týče Annina vztahu k recidivě pobytu v azylových domech, Anna přišla do našeho azylového domu po devítiměsíčním pobytu v jiném azylovém zařízení s utajenou adresou a během svého pobytu v našem azylovém domě si podala několik žádostí o další, návazné azylové bydlení, nakonec však odešla i se svým synem Jiříkem ke svému příteli.

4.7.3.2 Interpretativní analýza Heleny

Helena neudrží žádný kontakt s rodiči ani se sourozenci, protože čelila týrání a zneužívání po celé své dětství. Klientka byla nejprve v péči matky, kde se starala o své sourozence, absentovala ve škole kvůli péči o domácnost a byla sexuálně zneužívána otčímem. Poté, v péči vlastního otce byla dlouhodobě zneužívána vlastním otcem a starala se o své nevlastní sourozence. Helena otěhotněla se svým otcem, a když dokázala se svými dětmi utéct, svého otce zažalovala. Protože ji týrající otec držel v izolaci, Helena nemá dostatek sociálních dovedností, stále se učí sociální interakci a osvojuje si znalosti nutné k vlastnímu sociálnímu začlenění.

Klientka trpí množstvím symptomů PTSP, jako jsou flashbacky, noční můry, pocity viny, pocity studu a zmatení identity (nápad žít se prostitutí, s vidinou snadno získaných financí, ale rozhodnutí být svým dětem dobrým příkladem). Zároveň je sužovaná obavou, kdy se děti dozví skutečnost o svém otci a dědečkovi. Helena vnímá vlastní odlišnost, kterou jednoznačně přičítá vlastní traumatizaci, trpí tedy syndromem oběti. Při křiku a agresivních projevech své spolubydlící Helena opakovaně ztuhne, pravděpodobně tedy prodělává akutní únikovou reakci na stres, ačkoli agrese spolubydlící není nijak adresována jí. Jedná se tedy zároveň o příznak PTSP a nadměrnou reaktivitu.

Jak Helena uvádí, je možné že děti, které vyrůstaly v prostředí strachu a násilí trpí také PTSP, syn Aleš je nadměrně přichylný k cizím dospělým osobám, neustále vyhledává jakýkoli fyzický kontakt, pro Helenu je nezvladatelný. Dcera Pavla naopak na svůj věk působí velmi zakřiknutě, drží se v ústraní, ale ani s ní Helena nevychází, dcera ji nerespektuje. Klientka vyhledá s dětmi psychoterapii a jak děti, tak ona sama dochází na pravidelná sezení mimo azylový dům.

Již před žádostí o pobyt v našem azylovém domě Helena absolvovala jiný pobyt v azylovém zařízení a také odchází do dalšího. Uvádí, že se necítí dostatečně kompetentní k tomu, aby bydlela samostatně.

4.7.3.3 Interpretativní analýza Aleny

Přestože klientčina starší, šestnáctiletá dcera bydlí u své babičky – Aleniny matky, klientka se se svou matkou nestýká a dcera dochází naopak na návštěvy za ní do azylového domu. Alena nikdy neuvažovala o možnosti bydlet se svou matkou a raději volila možnost několikaletého stěhování po azylových domech v celé České republice. Ani když její dcera Irena onemocněla, a Alena ji musela dlouhodobě ošetřovat doma, nepožádala svou matku o pomoc, nevydělal dost peněz a přišla o sociální byt. Klientka uvádí, že se cítila matkou nepřijatá, že ji matka ponižovala a dávala jí najevo, že je pro ni zátěží, proto se od matky odstěhovala ve svých osmnácti letech a od té doby se prakticky nestýkají. S otcem a dalšími nevlastními sourozenci se pokoušela navázat vztah, avšak bez úspěchu.

Alena se projevuje ambivalentně, což je typické pro alteraci osobnosti, typický příznak PTSP. Klientka zažila opakovaně domácí násilí, poté bydlela dlouhou dobu v utajení, ale k násilnému partnerovi se několikrát vrátila. Nechává u bývalého partnera svou dceru nocovat, když je v práci, přestože zároveň podává na OSPOD stížnost, kde upozorňuje na to, že jejímu příteli nepřísluší zodpovědná role pečujícího rodiče, neboť na něj bylo podáno trestní oznámení za napadení a domácí násilí. Alena přišla o sociální byt, přestože uvádí motivaci bydlet sama. Přes obavy, že její dcera Irena byla sexuálně zneužita, či obtěžována, na dojednanou schůzku v Dětském krizovém centru nepřijde a znovu se objednat nechce. Přestože je Alena schopna v krátkém termínu odvést velké množství kvalitní práce (péče o azylový byt a zahradu), dosáhnout úspěchů v zaměstnání, zároveň má dluh na nájemném v předchozím azylovém domě, neplní dohody, nedorazí na několik dohodnutých schůzek bez omluvy, nedodrží termíny plateb, ani přes písemné upozornění a výsledkem je dokonce ukončení smlouvy o bydlení v azylovém domě.

O syndromu týrané ženy a podlomeném sebevědomí Alena vysloveně hovoří, svědčí o tom také klientčin pocit ukřivděnosti, výrok, že *„každý je obětí rodiny, kde vyrůstal“*, nedůvěra v *„existenci mužů, kteří by ocenili také jiné hodnoty, než ženské proporce“*. Přesto volí nápadně vyzývavý styl oblékání. Alena žádá o psychologickou pomoc, ale konkrétní nabídky nakonec nevyužije.

Když Alena odejde z azylového domu ke svému současnému příteli, je jím opět fyzicky napadena a retraumatizována.

Co se týče Aleny a recidivy pobytu v azylových domech, Alena sice uvádí ve svém individuálním plánu cíl samostatně bydlet a má k tomu nyní všechny předpoklady, včetně

pravidelného příjmu, zároveň ale hovoří o tom, že na běžný podnájem finančně nedosáhne, pokud chce dceři dopřát vše potřebné (uvádí kvalitní hračky, knihy, stravu, prázdninové výlety..). Alena však s penězi umí hospodařit, má přesně spočítány příjmy a výdaje a dokonce spoří na dárek k narozeninám pro dceru a na dovolenou.

Klientka uvádí, že v azylovém domě „*se necítí osamocená*“ a kdyby se odstěhovala do samostatného bytu, „*stýskalo by se jí*“. Domnívám se, že Alena si zvykla na svou přirozenou „*komunitu*“, společnost monoparentálních rodin, sdílejících podobné životní osudy. Cítí svou sounáležitost s prostředím azylových domů, kde po dlouhou dobu pobývá a ztěžuje jí to dosažení cíle samostatně bydlet.

4.8 Diskuze

Výsledkem tohoto kvalitativního výzkumného šetření je holistický obraz obyvatelek azylového domu pro matky s dětmi. Prostředí sběru dat je zároveň dočasným domovem klientek, místem každodenních rituálů a interakcí mezi jednotlivými členy monoparentálních rodin, mezi spolubydlícími, ale také mezi pracovníky a obyvateli azylového domu.

Zároveň je místo azylového domu také prostředím, kde je poskytována pomoc. Konzultacemi, které klientky několikrát týdně absolvují, v rámci práce na svém individuálním plánu, nechávají vstoupit do prostředí „domova“ také sdílnost, pečlivé promýšlení a rozvažování nad vlastním životem, jeho perspektivami, rozhodnutími i uskutečňováním těchto rozhodnutí. Rozhovory v rámci individuálních i skupinových setkání v azylovém domě, se týkají minulosti, přítomnosti i budoucnosti jednotlivých obyvatelek. V prostředí azylového domu je tedy možno získat velký počet informací (proměnných) o každém subjektu. Zkoumaný jedinec tak vytváří neustálým sdělováním informací v kontextu prostředí, kde dlouhodobě pobývá, velmi plastický obraz o vlastním životě.

Tento obraz jsem se pokusila zachytit kasuistickými studiiemi třech klientek – Anny, Heleny a Aleny. Při práci se získanými informacemi jsem respektovala individuální vnímání uvedených osobností a vycházela z jejich vlastních hledisek.

Na závěr jsem se pokusila o sekundární interpretativní analýzu, která propojuje nejen jednotlivé kasuistiky, ale také témata teoretické a praktické části diplomové práce. Jako fenomény, reprezentující problematiku monoparentálních rodin v azylových domech pro matky s dětmi, jsem zvolila posttraumatickou stresovou poruchu, recidivu pobytu klientek v azylových domech a narušené vztahy mezi klientkami azylového domu a jejich primární rodinou. Projevy jednotlivých fenoménů jsem umístila do tabulky, pro lepší přehlednost a výsledky k jednotlivým kasuistikám jsem pak shrnula do interpretativní analýzy. Výsledkem je tedy moje vlastní interpretace souvislostí sledovaných témat s individuálními životními příběhy vybraných klientek.

Vzhledem ke zvolenému kvalitativnímu typu výzkumného šetření si nekladu za cíl obecné uplatnění zjištěných výsledků. Limity spočívají v ovlivnění daném přiblížením se ke zkoumaným osobám na pozici sociální pracovnice, a samozřejmě v nízkém počtu tří uvedených kasuistik.

Pokud bych téma problematiky monoparentálních rodin chtěla uchopit hlouběji, sledovala bych celé téma také úhlem pohledu psychologa. Mohla bych se tak více zaměřit na

jevy, popisované již v teoretické části této diplomové práce, zejména v podkapitole 3.3, kde se dotýkám psychologických aspektů fungování matek, s nimiž jsem se setkala v azylovém domě pro matky s dětmi. Na praktickou část by pak mohl navazovat kvantitativní výzkum napříč azylovými domy pro matky s dětmi, který by diagnosticky ověřoval hypotézy ohledně souvislostí sociální exkluze monoparentálních rodin a problematiky posttraumatické stresové poruchy, případně by podrobněji zmapoval vztahy matek v azylových domech s jejich primárními rodinami.

ZÁVĚR

Problematika monoparentálních rodin v azylových domech má mnoho rovin, které nelze obsáhnout v jediné diplomové práci. Věnovala jsem se proto pouze těm tématům, která považuji za stěžejní pro sociální práci s matkami, uživatelkami služeb azylových domů pro matky s dětmi.

Přijetí klientů do azylových domů, jakož i další práce s nimi se odvíjí od sociálního statusu, který jim v situaci nouze přiznávají zákony. V České republice se jedná o zákony, které existenci problému sociální exkluze reflektují a poskytují také nástroje k získání dočasné pomoci. Zákon o sociálně – právní ochraně dětí navíc přesně definuje způsob práce s cílovou skupinou, čímž pozitivně nastavuje možnou cestu zvýšení úrovně sociálních služeb. Naopak za chybu považuji ustanovení obsažené v zákoně o státní sociální podpoře, který podmiňuje získání příspěvku na bydlení přihlášením se k trvalému pobytu, což v praxi znemožňuje mnoha žadatelům na tuto dávku dosáhnout.

Co se týče recidivy pobytu monoparentálních rodin v azylových domech, vyvolávající zároveň diskusi o účinnosti pomoci prostřednictvím sociálních služeb v azylových zařízeních poskytovaných, odpovědi nacházím jak v teoretické, tak v empirické části diplomové práce. Snížená schopnost sociální adaptace, která je důvodem dlouhodobé marginalizace monoparentálních rodin, je nerozlučně spojena s neřešenými psychickými problémy rodičů. Nezpracované traumatické události, obvykle se objevující již v dětském věku dospělých uživatelů sociálních služeb a nedostatečná osobní zkušenost s kulturně, sociálně a ekonomicky funkčním prostředím, ztěžují cestu sociálně vyloučených rodin k lepším životním podmínkám a udržují je dále v rizikovém prostředí.

Azylové domy reagují na potřeby monoparentálních rodin, které nejsou schopny dlouhodobě financovat své bydlení. Pokud by se podařilo ve všech azylových domech poskytovat psychologické poradenství, které by pomohlo uživatelům služeb zorientovat se v příčinách jejich potíží a ukázat jim cestu k psycho - sociální změně, pak by byl dle mého názoru učiněn významný krok pro další budoucnost klientů. Změny, které by však dlouhodobě pomohly snížit počet sociálně vyloučených monoparentálních rodin, by měly podle mého názoru spočívat spíše v prevenci sociálně patologických jevů, v časné edukaci, začínající již na základních školách výukou finanční gramotnosti, plánování rodiny a sexuální výchovou.

Seznam bibliografických citací

BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. Praha: Grada, 2005, s. 19, 83. ISBN 80-247-0708.

ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: Příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007, s. 39, 45-46. ISBN 978-80-247-2014-2.

GOODIN, R. E. Inkluze a exkluze. *Sociální studia: Sociální exkluze a nové třídy*, 2000, roč. 5, s. 19.

HENDL, J. *Přehled statistických metod zpracování dat*. Praha: Portál, 2004, s. 161, 226. ISBN 80-7178-820-1.

CHALOUPKOVÁ, J. Diferenciace motivů svobodného mateřství: proč neprovdané matky nevstoupily před narozením svého prvního dítěte do manželství? *Data a výzkum - SDA Info*, 1 (2), 2007, s. 130-133, ISSN 1802-8152.

KASTOVÁ, V. *Krise a tvořivý přístup k ní*. 2.vyd. Praha: Portál, 2010, s. 15, ISBN 987-80-7367-800-5.

MAIER, S. F., SELIGMAN, M. E. Learned helplessness: Theory and evidence. *Journal of experimental psychology: general*, 105 (1), 1976.

MAREŠ, P. *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: Masarykova univerzita a Georgetown, 2004. s. 21, ISBN 80-210-3455-6.

MAREŠ, P., *Faktory sociálního vyloučení*. Praha: VÚSPV - výzkumný ústav Brno, 2006, s. 7, ISBN 80-87007-15-8.

MAREŠ, P., SIROVÁTKA, T. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluze). *Sociologický časopis*, 44 (2), 2008, s. 273, ISSN 0038-0288.

MAREŠ, P., RÁKOCZYOVÁ, M., SIROVÁTKA, T. a kol. *Sociální vyloučení a sociální začleňování v České republice jako veřejně politická agenda*. Praha: CESES FSV UK, 2006, s. 12, ISSN 1801-1640.

MAREŠ, J. *Posttraumatický rozvoj člověka*. Praha: Grada, 2012, s. 36, ISBN 978-80-247-3007-3.

MATĚJČEK, Z., LANGMEIER, J. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974, ISBN 08-049-74.

- MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J. a KODYMOVÁ, P. (eds.) *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005, s. 51, 76, 97, ISBN 80-7367-002-X.
- MATOUŠEK, O. a PAZLAROVÁ, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*, 2010, Praha: Portál, s. 36, 76, ISBN 978-80-7367-739-8.
- PELCOVÁ, N. Fenomén domova. *Paideia—Philosophical E-journal of Charles University*, 3-4 (5), 2008, s. 4, ISSN 1214-8725.
- PETERSON, C., MAIER S. F. a SELIGMAN, M. E. *Learned helplessness: A theory for the age of personal control*. New York: Oxford university press, 1993, ISBN 0-7066-2329-XI.
- ROLLO, V. *Emocionalita a racionalita*. Praha: Karolinum, 1993, ISBN 809010598X.
- SELIGMAN, M. E. P. *Learned optimism*. New York: Knopf, 1990, ISBN 0671019112.
- SELIGMAN, M. E. P. *Opravdové štěstí: Pozitivní psychologie v praxi*. Přel. I. Pavlíčková. Praha: Ikar, 2003, ISBN 8024902931 9788024902937.
- SIROVÁTKA, T. Sociální a ekonomické faktory marginalizace na pracovním trhu v České republice, *Sociologický časopis*, 33 (2), 1997, s. 170, ISSN 0038-0288.
- SVOBODA, M. ed., *Psychopatologie a psychiatrie*. Praha: Portál, 2007, s. 283 ISBN 80-7367-154-9.
- VIZINOVÁ, D., PREISS, M. *Psychické trauma a jeho terapie*. Praha: Portál, 1999, s. 29-30, 45, ISBN: 80-7178-284-X.
- WILLERTON, J. *Psychologie mezilidských vztahů*. Přel. Dana Břejlová, Grada Publishing, 2012, s. 111, ISBN 978-80-247-3924-3.
- ZEMAN, K. Transition of nuptiality and fertility onset in the Czech Republic since the 1990s—the role of women's education and its expansion. *MPIDR Working paper WP 2007 (017)*, Max Planck Institute for Demographic Research, 2007, s. 22.
- ZITA, J. Monoparentální rodina, svobodná volba, nutnost, rizika In. *Sborník příspěvků z konference Riziková mládež v současné společnosti*, katedra sociální práce a sociální politiky PdF UHK. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006, s.67- 81.

Internetové zdroje

HAŠKOVÁ, H. *Fenomén bezdětnosti v kontextu sociálních změn v ČR* [online]. © 2004 [cit. 2013-05-12]. Dostupné z: <http://iss.fsv.cuni.cz/ISS-15-version1-Haskova.doc>

FRIEDMAN, D, HECHTER, M. a KANAZAWA, S. A theory of the value of children. *Demography* [online]. © 1994 [cit. 2013-05-12], 31(3), s. 375-401. Dostupné z: http://www.researchgate.net/publication/226543972_A_theory_of_the_value_of_children/file/60b7d5183062ea05e4.pdf

Standardy kvality sociálních služeb [online]. Příloha č. 2 vyhlášky MPSV č. 505/2006 Sb., prováděcího předpisu k zákonu č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění ze dne 15.11.2006. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 164/2006, s. 7021.

Dostupné z:

<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonStruct.jsp?page=0&idBiblio=63146&recShow=44&fulltext=&nr=505~2F2006&part=&name=&rpp=50#parCnt>

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, ze dne 14.03.2006 [online]. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37/2006, s. 1257. Dostupné z:

<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=62334&fulltext=&nr=108~2F2006&part=&name=&rpp=15#local-content>

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ze dne 26.05.1995 [online]. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1995, částka 31/1995, s. 1634. Dostupné z:

<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=43008&nr=117~2F1995&rpp=15#local-content>

Zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ze dne 30. 6. 1965 [online]. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1965, částka 32/2006, s. 1. Dostupné z:

<http://business.center.cz/business/pravo/zakony/zakprace/>

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ze dne 21.04.2006 [online]. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 84/2006, s. 3146. Dostupné z:

<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=62694&fulltext=&nr=262~2F2006&part=&name=&rpp=15#local-content>

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ze dne 04.12.1963 [online]. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1963, částka 53/1963, s. 0339. Dostupné z:

<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=30393&fulltext=&nr=94~2F1963&part=&name=&rpp=15#local-content>

Zákon č.111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ze dne 14.03.2006 [online]. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37/2006, s. 1305. Dostupné z:

<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=62337&fulltext=&nr=111~2F2006&part=&name=&rpp=15#local-content>

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ze dne 14.03.2006 [online]. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 64/2006, s. 2330. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=62555&fulltext=&nr=187~2F2006~20Sb&part=&name=&rpp=15#local-content>

Zákon č. 401/2012 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ze dne 05.09.2012 [online]. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 147/2012, s. 5090. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?page=0&idBiblio=78558&recShow=0&fulltext=&nr=401~2F2012&part=&name=&rpp=15#parCnt>

Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, ze dne 12.04.2000 [online]. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2000, částka 39/2000, s. 1865. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=49303&fulltext=&nr=133~2F2000&part=&name=&rpp=15#local-content>

Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ze dne 20.11.1992 [online]. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1992, částka 117/1992, s. 3473. Dostupné z: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/dprij/>

Pokyn GFŘ č. D-6, k jednotnému uplatňování některých ustanovení zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, ze dne 22.11.2011 [online]. In: Generální finanční ředitelství. 2011. Dostupné z: http://cds.mfcr.cz/cps/rde/xchg/cds/xsl/legislativa_metodika_11068.html?year=0

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autora:	Bc. Kateřina Achak, DiS
Studijní program:	Sociální politika a sociální práce
Studijní obor:	Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii
Název práce:	Problematika monoparentálních rodin v azylových domech pro matky s dětmi
Počet stran (bez příloh):	76
Celkový počet stran příloh:	0
Počet titulů české literatury a pramenů:	26
Počet titulů zahraniční literatury a pramenů:	4
Počet internetových odkazů:	14
Vedoucí práce:	Mgr. Lucie Vacková
Rok dokončení práce:	2013

**Posudek vedoucího diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: Bc. Kateřina Achak, DiS.

Obor studia: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Problematika monoparentálních rodin v azylových domech pro matky s dětmi

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Vacková

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 76

Počet stránek příloh: 0

Počet titulů v seznamu literatury: 30

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Oborová příslušnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	x			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

		x		
--	--	---	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	x			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

		x		
--	--	---	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

		x		
--	--	---	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	x			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

	x			
--	---	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

		x		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

- 1) Vysvětlete pojem monoparentální rodina.
- 2) Jak souvisí naučená bezmocnost se specifickou monoparentálních rodin?
- 3) Vysvětlete význam individuálního plánování pro klientky v azylových domech.

Celkové zhodnocení (klady a nedostatky):

Autorka bakalářské práce (dále jen BP) se zabývá problematikou příčin dlouhodobé marginalizace monoparentálních rodin v České republice. Vychází přitom z osobní pracovní zkušenosti, kterou získala v prostředí azylového domu v roli sociální pracovníce. V teoretické části BP autorka nejprve vymezuje klíčové pojmy, následně se zabývá vznikem a postavením monoparentální rodiny v ČR a příslušnou legislativou. Přibližuje sociální služby zajišťující podporu monoparentálním rodinám v podobě azylových domů. Uvádí specifika cílové skupiny a nastiňuje možnosti práce s ní. V praktické části předkládá tři případové studie matek s dětmi, bydlícími v azylovém domě. Kazuistiky jsou provázány podrobnou ukázkou různé míry spolupráce klientek a sociální pracovníce na tvorbě i dodržování individuálního plánu. Sekundární interpretativní analýza v závěru potvrzuje propojení mezi jednotlivými kazuistickými studii a třemi předpokládanými fenomény: 1) posttraumatickou stresovou poruchou, 2) recidivou klientek v azylových domech, 3) narušenými vztahy mezi klientkami a jejich primární rodinou.

Po stránce gramatické nemám k BP připomínky. Obsahové části práce by prospělo rozšíření teoretické části o kapitolu věnovanou dětem z monoparentálních rodin, jejich adaptačním mechanismům na zátěžové prostředí a možnostem psychosociální pomoci, o čemž se autorka zmiňuje jen velmi obecně na s. 26.

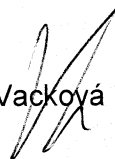
Formální zpracování textu vykazuje jisté nedostatky v podobě rozházenosti výšky běžného textu a nadpisů (s. 4/5, s. 21/ 22, s. 32/33).

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: velmi dobře

Datum, podpis: 11. 9. 2013

Mgr. Lucie Vacková

**Posudek oponenta bakalářské/diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: **Bc. Kateřina Achak, DiS**

Obor studia: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Problematika monoparentálních rodin v azylových domech pro matky s dětmi

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Vacková

OPONENT: Mgr. Bagjinska

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 76

Počet stránek příloh: 0

Počet titulů v seznamu literatury: 30 + 14 internetových zdrojů

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Oborová příléhavost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	1			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	1			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	1			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	1			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	1			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

x				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

	1			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

		2		
--	--	---	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	1			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – nespěš/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

		2		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

		2		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Námět: Azylové bydlení je služba poskytující pomoc v životně závažných až krizových situacích. Profesionální kompetence sociálního pracovníka, psychoterapeuta, pracovníka v sociálních službách a psychologa v azylovém domě pro matky s dětmi. Hranice mezi profesemi, mezioborová spolupráce.

Otázky: Co v rámci dobré praxe vnímáte jako pomáhající pro cílovou skupinu klientek? V čem tkví význam azylového bydlení pro matky? Kde vidíte prázdná místa, která může sociální pracovník/ce svými kompetencemi dobře zajistit a kde vidíte prostor pro roli terapeuta? Které otázky vám vyvstaly během psaní diplomové práce?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Ústředním tématem předložené diplomové práce je problematika monoparentálních rodin v azylových domech pro matky s dětmi. Jedná se o téma, které je v oboru sociální práce významné, a to z hlediska individuálního i celospolečenského. Oceňuji volbu tématu z hlediska příležitosti ke studijnímu programu a oboru.

Práce je tradičně členěna na část teoretickou a empirickou. Teoretická část práce poskytuje čtenářům relevantní informace k problematice marginalizace monoparentálních rodin, legislativní ukotvení tématu a popis specifické cílové skupiny matek v azylových zařízeních, včetně nabídky služeb a metod práce směřovaných ke klientele sociálních služeb – k osamocené matkám s dětmi. Domnívám se, že by k vyšší kvalitě práce mohlo přispět zasazení tématu do širšího rámce, jako je představení samotného azylového zařízení (v nadpisu práce je pojem azylové zařízení zmíněn, v samotné diplomové práci se tento důležitý rozměr ztrácí). Samotná struktura teoretické části se jeví přehledně, jednotlivé kapitoly na sebe logicky navazují. Jazykový styl je srozumitelný a čtivý.

Na teoretickou část práce plynule navazuje část empirická, kterou autorka staví na třech kasuistických studiích a opírá se o etapy případové práce. Kasuistiky se týkají třech žen, se kterými autorka spolupracovala. Cíle se v rámci empirické části týkají zpracování, přiblížení a ilustrace problematiky matek s dětmi, žijících v azylovém domě po dobu několika měsíců. Domnívám se, že cíle se autorce naplnit podařilo. Kladně oceňuji logicky a přehledně zpracované tři případové studie.

Jako doporučení pro případ publikování práce uvádím doplnění textu o detailnější popis rolí a kompetencí sociálního pracovníka pracujícího v azylovém domě, a stručný popis historického rámce k tématu azylového bydlení pro matky ohrožené sociálním vyloučením a matky v krizi.

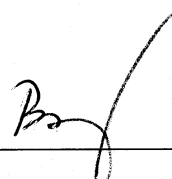
Práce i přes uvedené nedostatky vyhovuje nárokům kladeným na diplomovou práci a doporučuji ji k obhajobě.

Doporučení k obhajobě: doporučuji/nedoporučuji*

Navrhovaná klasifikace: výborně – velmi dobře

Datum, podpis: V Praze 13. září 2013

Miluše Baginská

* nehodící se, škrtněte